

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ
ІНСТИТУТ СУЧАСНОГО МИСТЕЦВА

КАФЕДРА ХОРЕОГРАФІЇ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА:
творчий проект з пояснювальною запискою
на здобуття освітнього ступеня "Магістр"

на тему: **Відображення важкої долі, що лягла на землю Українського
народу у хореографічній постановці "Незламна воля"**

Виконав: здобувач 2 курсу
групи МХР - 31-22
Спеціальність 024 Хореографія
Бородай Дмитро Олександрович

Науковий керівник: доцент,
Камін Володимир Олексійович
Рецензент: кандидат педагогічних наук,
доцент
Чурпіта Тетяна Миколаївна

Допустити до захисту
протокол засідання
кафедри від _____ № ____
Завідувач кафедри

_____ професор Вантух М.М.

м. Київ 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ЕВОЛЮЦІЯ ГЕРОЇЧНОГО МИНУЛОГО УКРАЇНИ ЗАСОБАМИ ХОРЕОГРАФІЧНОГО МИСТЕЦТВА.....	7
1.1. Теоретико-історичні сторінки героїчної історії України.....	7
1.2. Хореографічні твори на шляху розвитку української героїчної тематики.....	35
1.3. Ритм сучасності: еволюція та вплив сучасного танцю на розвиток хореографічного мистецтва.....	42
Висновки до розділу 1.	46
РОЗДІЛ II. ХУДОЖНЬО-АНАЛІТИЧНІ ОСНОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТВОРЧОГО ЗАДУМУ ХОРЕОГРАФІЧНОЇ ПОСТАНОВКИ «НЕЗЛАМНА ВОЛЯ».....	47
2.1 Обґрунтування вибору теми. Лібрето.....	47
2.2. Вид. Форма. Жанр. Ідейно-тематичний аналіз твору.	49
2.3. Шляхи та методи реалізації творчого задуму. Сценарно-композиційний план.....	49
2.4. Характеристика дійових осіб.....	53
2.5. Музичне оформлення постановки, його особливості	53
2.6. Опис костюмів	53
Висновки до розділу 2.....	54
ВИСНОВКИ.....	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	57
ДОДАТКИ.....	65

ВСТУП

У даній кваліфікаційній роботі висвітлюється тема національного виховання молоді, мужності, сили та незламності подолання труднощів на шляху до щастя. «...Національно-патріотичне виховання – це, безумовно, та сфера, від якої багато в чому залежить подальший розвиток і становлення культури будь якої країни. На думку науковців Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, в умовах динамічних суспільних, культурних і техногенних змін, у процесі становлення сучасного способу життя дітей та молоді виявляється поглиблення різних тенденцій. Зокрема, суспільні трансформації останніх років призвели до небувалого росту патріотизму й громадянської свідомості саме серед дітей та підлітків» [43,62].

З розвитком нашої цивілізації світ дедалі більше охоплює бажання власної вигоди, інтересів та наживи. Як не дивно, цінність життя людини розглядається у двох абсолютно різних аспектах. З одного боку, воно підноситься до найбільш цінного у світі. З іншого - не варте нічого та прирівнюється до нуля.

«...Сьогодні в складних умовах гібридної війни росії проти України та неприхованої грубої і нелюдської агресії російських окупантів українська культура, наука, спорт, мистецтво не можуть залишатись осторонь. Після скоєних злочинів проти мирного населення України, знищення культурної спадщини, бомбардувань культурно-мистецьких об'єктів, вивезення в рф великої кількості майна української культурної спадщини роль міжкультурної комунікації докорінно змінює свій напрям щодо країни-агресора й саме мистецтво, а особливо мистецтво танцю, відіграє в цих процесах важливу роль» - пише у своїй статті В.Демещенко [26,60].

Тема життя та смерті завжди хвилювала кожне серце, від юної дівчинки до глибокого старця. Натомість приходиться тема вільного життя на своїй землі та тема смерті у бою із ворогом за неньку Батьківщину.

Тема вірної дружби, відданості та надійності, завжди хвилювала кожне серце. Адже кожен насправді хоче мати справжнього друга, людину яка підтримає у складні часи, того з ким завжди весело та цікаво, на кого можна покластися.

Тема любові була і завжди буде актуальною, бо все наше життя полягає в любові. Любов до людини, тварини, природи, країни, професії, будь до чого, являє собою безмежно сильні почуття, що спонукають нас до великих звершень, ідей, вчинків та перш за все життя.

Актуальності теми. Культура і мистецтво є основою здорового та повноцінного розвитку держави, а танець – однією з її найвиразніших та найважливіших складових. В нашій історії важливе місце займає боротьба народу за свободу та незалежність. За право мирно працювати на власній землі, розмовляти рідною мовою, народ розплачується роками страждань та ріками пролитої крові.

На даному етапі наша країна в боротьбі відстоює і відновлює своє мистецтво та закладає наступному поколінню розуміння історичних подій, мови, культури тощо. Дана тема дає нам змогу відновити та модернізувати хореографічні надбання минулих років, підняти теми українського фольклору.

Мета дослідження - засобами сучасного танцю з елементами класичного та народного танцю показати козацький дух Українського народу, його згуртованість та незламність.

Завдання роботи:

1. Проаналізувати історичні дані Українського народу для створення міцного фундаменту роботи та закладення передісторії балету.
2. Дослідити хореографічні постановки на історичну тему.
3. Визначити вплив сучасного танцю на розвиток хореографічного мистецтва.

4. Розкрити хореографічні образи персонажів, використовуючи класичну, народну, сучасну хореографію та музику видатних композиторів.

5. Визначити тему, ідею, форму, жанр та вид постановки, шляхи та методи реалізації творчого задуму, сценарно-композиційний план.

6. Охарактеризувати дійових осіб постановки.

Об'єкт дослідження: Незалежність і свобода Українського народу.

Предмет дослідження: Український народ.

Методи дослідження. Відповідно поставлених завдань у процесі дослідження використовувалися:

- *науково-дослідницькі* методи (аналіз і синтез, принципи історизму та системний підхід);
- *мистецтвознавчі* (порівняльно історичний, описовий, проблемний, асоціативний);
- *методи аналізу* еволюції художньої образності, лексики, стильових особливостей в контексті розвитку українського хореографічного мистецтва.

Також для досягнення мети використовувалися такі методи:

- *культурологічний* – для з'ясування функцій, які виконує і виконувала хореографія у духовному житті українського народу, а також виокремлення в них ціннісних домінант, які не втратили свою актуальності для сучасності;
- *прогностичний* – у визначенні програми дій, що спрямовані на оптимізацію розвитку української хореографії в умовах розбудови незалежної української держави;
- *теоретичний* – для підведення підсумків дослідження.

Наукова новизна полягає в тому, що тема боротьби нації за самовизначення та її відображення засобами хореографічного мистецтва, здебільшого розглядається як еволюція від минулого до сучасного «цивілізованого». Даною роботою пропонується поглянути на хід речей – з точки

зору повної самодостатності та самобутності наших предків, їхньої єдності та послідовного розвитку.

Практичне значення Результати отримані в ході дослідження, а також сама хореографічна композиція можуть бути використані як навчальні джерела для студентів хореографічних установ, хореографів, керівників танцювальних колективів та всіх поціновувачів хореографічного простору.

Апробація результатів дослідження Наукові та практичні результати роботи доповідались і обговорювалися на VIII міжнародній науково-практичній конференції: «Особливості роботи хореографа в сучасному соціокультурному просторі»(Київ, 1 червня 2023 р.).

Публікації: основні положення та висновки дослідження відображені і викладені у 1 одноосібній публікації автора «Українське козацтво».

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи : відповідає поставленій меті та завданням дослідження, що відповідно, обумовлюється темою роботи. Дослідження складається зі вступу, двох розділів, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 72 сторінки, із них основний текст складає 49 сторінок.

РОЗДІЛ I. ЕВОЛЮЦІЯ ГЕРОЇЧНОГО МИНУЛОГО УКРАЇНИ ЗАСОБАМИ ХОРЕОГРАФІЧНОГО МИСТЕЦТВА.

1.1. Теоретико-історичні сторінки героїчної історії України.

Люди заселяли територію України з незапам'ятних часів (є відомості про перші сліди близько 1 мільйона років до нашої ери), та не залишали її навіть під час просування льодовиків на південь. Ця територія є однією з перших, де виникла цивілізація та містобудування. Територія, де серед всього людства почалося приручення коней, винайдено колесо та розпочато використання металів.

Різні міграційні хвилі індоєвропейців до Європи, а також їхні подальші переселення, внесли свій внесок у різноманітність населення цієї території.

Розподіл території на великі природні лісові і степові зони визначив різні способи господарювання та сформував характер подальших історичних подій. Степ України завжди відігравав ключову роль у загально-євразійських історичних і етноміграційних процесах у Великому степу.

Грецька колонізація узбережжя залучила територію України до сфери впливу античної цивілізації, роблячи її північним фронтом цієї давньої культури.

Велике переселення народів в першій половині першого тисячоліття н. е. підсилювало процеси державотворення серед слов'янських племен, що призвело до створення потужної середньовічної Київської Русі.

Подальший феодальний розпад розкидав різні її частини на різні орбіти в європейському та євразійському світі, включаючи Золоту Орду.

Спочатку Західні землі Русі були об'єднані Великим князівством Литовським, яке, заради захисту від Московського царства і балтійських німців, вступило в тісний союз із Польським королівством. Ця інтеграція призвела до

створення великої східноєвропейської держави ранньомодерного часу, відомої як Річ Посполита.

Соціально-політичні процеси та необхідність в безпеці від кочових народів на півдні призвели до формування козацтва, яке в подальшому стало провідною силою у його руйнуванні, створення нової української нації та самостійної держави - Гетьманщини.

Українська нація, знаходячись між трьома світами - мусульманським півднем, католицьким заходом та новим православним центром на сході, шукала свій власний шлях розвитку, який в певний момент важливо схилився в одну з цих сторін.

Завдяки культурному просвітництву та хвилі мігрантів із Подніпров'я, які знаходили застосування своїм талантам у Москві, Російська імперія поступово європеїзувалася та стала потужною євразійською силою. Протягом кількох століть вона захопила більшу частину українських етнічних земель і постійно намагалася асимілювати населення власній цивілізації. Російська імперія придушувала всі спроби національної розбудови українців і не давала іншим державам відірвати їх від своєї сфери впливу. Вона використовувала силу та підступність, щоб насаджувати власну волю на непокірний народ.

Проте народ України в кінці ХХ століття здобув ще один шанс стати господарем на своїй землі, керувати своєю долею та волею. Український народ продовжує свою боротьбу за визнання свого місця у світі і за право вирішувати свою долю.

Час – це найважливіший артефакт в історії, він несе в собі таємниці минулого і ланцюги подій, які склали мозаїку нашої сучасності. У світі, де історія розгортається в неперервному русі, кожний період має свої "перлини", які блищать в пам'яті нащадків і підкреслюють важливі етапи розвитку суспільства. Україна, як центральна частина Східної Європи, багата на такі "перлини історії". Від XVI до XIX століття цей регіон переживав низку важливих перетворень, які

вплинули на його сучасний вигляд та ідентичність. В цей період на території України відбувалися події, які відзначилися в історії світових держав, політичних рухах та культурному розвитку. Цей вступ робить нагадування про те, як важливо розглядати історію як сукупність цінних "перлин". Перлами історії України часів XVI-XX століть є важливі події, особистості та трансформації, які залишили свій слід у світовій історії. З XVI століття Європу заповнюють золото і срібло з відкритої Америки, що призводить до інфляції.

Польські і литовські магнати вирішують впоратися з цим попитом на ринку, створюючи великі сільськогосподарські підприємства, відомі як "фільварки". Для роботи на них було закріпачено вільне населення. Однак частина населення, яке було незадоволеним та пасіонарним, вирішило вирушити на простори Дикого Поля.

Вишневецькі та Острозькі князі засновували укріплені міста вздовж Дніпра та на Лівому березі, такі як Гадяч, Чигирин, Корсунь, Лубни, Лохвиця, Прилуки, Пирятин, Ромни та інші. Переселенцям надавалися певні пільги та підтримка, і це допомагало їм побудувати нове життя. Такі заходи допомагали князям стати ще заможнішими і впливовішими[12].

Річ Посполита. В історії України розділ про "Річ Посполиту" визначається великим періодом, що охоплює складний і переплетений період розвитку нашої країни. Річ Посполита, або Спільне Королівство Польщі та Великого князівства Литовського, стало значущим етапом в історії України, охоплюючи період з кінця XIV століття до кінця XVIII століття.

У цьому розділі ми ретельно розглянемо ключові події, динаміку політичних відносин, а також соціокультурні та економічні трансформації, які визначали цей період. Річ Посполита взаємодіяла з різними етнічними групами, включаючи українців, і впливала на їхні життєві умови, культурний розвиток і політичні амбіції.

Вивчення цього періоду дозволяє глибше зрозуміти формування та трансформацію української ідентичності, а також вплив сусідніх націй і міжнародних сил на формування долі України. Разом із тим, розділ про Річ Посполиту відкриває можливість аналізу подій та тенденцій, що визначали соціально-політичну картину того часу та залишають свій вплив на подальший хід історії України.

Лівонська війна, яку розпочав московський цар Іван Грозний у пошуках руської спадщини, спонукала Велике князівство Литовське до об'єднання з Польським королівством. Цей союз був закріплений Люблінською унією 1569 року.

Ця нова держава отримала назву Річ Посполита, і вона представляла собою аристократичну республіку обох народів, що урівнювала руську, литовську та польську шляхту в правах. Вони обирали короля на спільному сеймі і мали спільний сенат. Також вводилася єдина валюта, а внутрішні кордони та мита були скасовані.

У цьому періоді також відбувалася адаптація римського приватного права, і протягом XVI століття було прийнято три Литовські Статути, які ґрунтувалися на давньоруських нормах права, що кодифікувалися Ярославом Мудрим.

Шість адміністративно-територіальних одиниць: Київське, Подільське, Белзьке, Брацлавське, Волинське, і Руське воєводства були створені на українських землях, які були під польською короною.

Після того, як Мартін Лютер оприлюднив свої "95 тез" 31 жовтня 1517 року, у Європі почалася Реформація. На території України, як і в багатьох інших місцях, православні ієрархи мало відрізнялися від критикованих католицьких ієрархів, тому протестантизм став дуже популярним. Поширення гуманістичної культури епохи Відродження сприяло цьому процесу. У Польщі, яка була католичкою країною, єзуїти Ігнатія Лойоли активно працювали над

контрреформацією. Вони створювали численні колегіуми - релігійні навчальні заклади.

У 1573 році була укладена Варшавська конфедерація, яка визначила принципи релігійної терпимості в державі. На теренах України, князь Костянтин Василь Острозький запросив друкаря Івана Федорова з Москви до Львова. Через два роки, за зразком єзуїтських колегіумів, князь Острозький заснував слов'яно-греко-латинську школу в Острозі, де першим ректором став Герасим Смотрицький.

У 1586 році у Львові братство руських ремісників і купців здобуло автономію та встановило свою освітню установу, придбавши друкарню, що належала Федорову. У 1596 році була укладена Берестейська унія, яка призвела до утворення греко-католицької церкви, об'єднуючи католицькі доктрини із православними обрядами. Це призвело до розколу Київської митрополії, і православні залишилися поза законом.

У 1613 році Йосиф Рутський став греко-католицьким митрополитом і заснував орден святого Василя. У 1620 році кошовий отаман Петро Конашевич-Сагайдачний зробив важливий крок для православної церкви на Україні, висвятивши митрополита Галицького, Київського Йова Борецького від єрусалимського патріарха Феофана III. Цей крок виявився значущим для зміцнення автономії православної церкви від московського впливу.

Після смерті Йова Борецького у 1631 році на митрополичому престолі з'явився Петро Могила. Він відзначився своєю активною діяльністю в укріпленні владної вертикалі всередині православної церкви. Митрополит Петро Могила відновив проведення щорічних церковних соборів, що сприяло зміцненню церковної ієрархії. Крім того, Петро Могила обмежив вплив шляхти на церковні справи і впорядкував діяльність монастирів. У 1632 році він заснував Києво-Могилянську академію, яка стала важливим центром освіти та культури на

території України та відіграла значну роль у розвитку православної церкви та української національної ідентичності [21].

Козаччина. В історії України, період козаччини представляє собою непересічно важливий етап, який визначав долю та культурний розвиток нашої країни. Започаткований в середньовіччі, цей період досяг свого розквіту та підняття національної свідомості в епоху Руїни та Гетьманщини. Він вражає міцною спроможністю козацької еліти в боротьбі за свободу, гідність та самовизначення у складних політичних та соціальних умовах того часу.

Цей розділ роботи має на меті ретельно розглянути ключові аспекти козацького періоду, включаючи становлення козацтва, його взаємодію з іншими національними групами та роль в подіях, що мали великий вплив на історію України. Ми докладно проаналізуємо політичні та військові аспекти козацької епохи, а також роль козацької культури у формуванні національної ідентичності.

Вивчення козацтва дозволяє не лише глибше зрозуміти історію України, але й висвітлити ті аспекти, які справедливо роблять цей період часом героїзму, вольового опору та важливих соціокультурних зрушень.

Серед татарських набігів на північну межу Дикого Поля, селяни, які вирішили уникнути закріпачення на великих фільварках, почали створювати ватаги козаків. Пороги Дніпра були виходом в Поле зі сторони густо заселеного Середнього Подніпров'я, за порогами починався Низ. Річка була вкрита численними островами, а Дніпро розгалужувався на рукави, утворюючи безліч озер, заток і проток, основним з яких був Великий Луг.

Слово "козак" має тюркське походження і означає "вільну людину". Життя козаків, відоме як "козакування," включало в себе землеробство, рибальство, тваринництво, полювання та супровід східних караванів. Одна з перших згадок про козаків датується 1492 роком, коли вони напали на турецький корабель в Дніпровому гирлі. Їхня чисельність зростала, та набіги на Кримське ханство

призвели до постійної напруги в відносинах між литовськими князями та ханом (а пізніше з Османською імперією).

У 1556 році магнат Дмитро Байда Вишневецький заснував першу козацьку січ на острові Мала Хортиця, яка була дерев'яною укріпленою залогою за порогами Дніпра. У "Всесвітній хроніці" Мартина Бельського була перша згадка про цю січ. У 1570 році запоріжці заснували Черкаський городок, який став першою столицею Донського козацтва. Цей відважний козак робив також походи в Молдову, але був схоплений османами і страчений в 1562 році. За свої відважні вчинки він став популярним героєм в усній народній творчості.

В запорозькому козацькому суспільстві існував військово-демократичний устрій політичного життя, де всі питання вирішувалися на загальних радах. Отамани і козацькі старшини були керівними виборними органами. З часом, з поступовим майновим розшаруванням суспільства, козацька старшина почала перебирати на себе владні функції, що призвело до розшарування та віддалення від бідної частини козацтва, відомої як голота або сірома.

Етнічний склад козацтва був надзвичайно різноманітним. Хоча основу становили руські люди, серед козаків зустрічалися представники різних етнічних груп, такі як татари, московити, поляки, угорці та німці. Це різноманіття вказує на те, що запорозьке суспільство було відкритим і готовим до співпраці з представниками різних національностей.

Польський король Сигізмунд II Август 1572 року прийняв 300 реєстрових козаків на державну службу, якими командував Ян Бадовський, а Стефан Баторій розширив цей загін до 500 найманих козаків у 1578 році, створивши базу в Трахтемирові. Реєстровцям надавали ряд привілеїв, включаючи самоуправління, виборних гетьманів (першим з яких був Ян Оришовський) та право володіти землею.

Навіть за умов реєстрових загонів, запорозькі козаки продовжували діяти на нелегальному фундаменті, здійснюючи морські походи на чайках. Ці походи

ускладнювали відносини між Річчю Посполитою та Османською імперією. Внаслідок одного з таких походів у 1589 році татари провели найбільший набіг на Україну. Якщо поляки не припинять співпрацю з козаками, Султан Мурад III навіть загрожував вивести 200 тисяч вершників.

Це призвело до ухвалення на весняному сеймі 1590 року рішення "Порядок щодо низовиків та України", яке повинно було гарантувати виконання угоди з султаном .

Розширення магнатами власних земель і спроби їхнього анексіонізму призводили до збройних сутичок та повстань у різних регіонах України. Повстання на Київщині в 1591-1593 роках, під проводом гетьмана реєстровців Криштофа Косинського, було одним із таких випадків. Це повстання вибухнуло через конфлікти власників земель і козаків, які виступали проти земельної анексії магнатами. Однак це повстання було придушене загонами магнатів, керованими Северином Наливайком. Пізніше, у 1594-1596 роках, сам Северин Наливайко підняв повстання проти шляхти та магнатів. Він зміг зібрати значну кількість козаків, але через неспроможність польського уряду оплатити їх, це повстання призвело до конфлікту з шляхтою.

Сейм оголосив козаків злочинцями, але невдовзі, незважаючи на рішення сейму, шляхта знову зверталася до козаків для допомоги в різних військових конфліктах, таких як війни проти Швеції, Московського царства та Османської імперії.

Петро Конашевич-Сагайдачний відомий своєю активністю у походах на «чайках». Вони звільняли бранців, грабували міста та проводили походи навіть до Стамбулу. Така активність козаків на морі призвела до Хотинської війни 1620-1621 років між турками та поляками. В цій війні козаки під командуванням Сагайдачного грали важливу роль у перемозі в Хотинській битві над великою армією турків.

У першій половині XVII століття суперництво між польською шляхтою і вільними козаками, які обраннями воювали за свої права та свободу в степу, виросло в серйозне протистояння. Землевласники з родів Потоцьких, Замойських, Калиновських, Конецпольських і інші поширили свої володіння в степових регіонах, конфліктуючи з козаками. Це призвело до прямих збройних конфліктів і багатьох повстань.

У 1625 році Марк Жмайло очолив повстання на Київщині, внаслідок чого Куруківськими угодами було затверджено існування 6 козацьких полків реєстровців та врегульовано їх стосунки з польськими владарями.

В наступні роки відбулися інші повстання та військові конфлікти, включаючи повстання Тараса Федоровича (Трясила), повстання Павла Бута (Павлюка), Дмитра Гуні, Якова Острянина і інші. Відповідно до "Ординації Війська Запорізького," прийнятої польським сеймом, були скасовані всі права і привілеї реєстровців, і фортеця Кодак була відновлена. Це спричинило "золотий спокій," але також призвело до різкого обмеження прав та свобод козацького населення в регіоні[69].

Українська козацька держава. Поступове усвідомлення гніту та нерівності, Поступове усвідомлення гніту та нерівності, а також соціальних та релігійних розбіжностей між різними верствами та групами населення в руських воєводствах та на українських землях під польсько-литовським владарюванням сприяло формуванню національної свідомості та початку руху, спрямованого на захист прав та інтересів населення цих територій.

Селянство відчувало тиск покріпачення магнатами, і навіть новоосвоєні землі не принесли відчутного полегшення. Містяни в приватних містах також мали обмежені права та відсутність самоврядування. Дрібна шляхта була незадоволеною відсутністю рівних можливостей порівняно з магнатами. Православне населення відмічало відмінності між своїми правами та правами католиків.

Усі ці чинники сприяли формуванню національної свідомості та усвідомленню населенням руських воєводств, що вони мають відмінні права, і у їхньому суспільстві існують серйозні різниці в обставинах життя порівняно з іншими частинами польсько-литовського королівства. Попри те, що частина руського політикуму вже інтегрувалася в польський соціокультурний простір і конвертувалася до католицизму, керівна роль у формуванні політичних ідей та визначенні національної ідентичності українців в подальшому перейшла до вільного та озброєного козацтва[66];[67];[68].

Хмельниччина. Події 1647 року дійсно стали ключовими в розвитку козацького повстання та закінченні "золотого спокою" на території України.

Напад чигиринського підстарости Данила Чаплинського на хутір Богдана Хмельницького у селі Суботів був спровокований конфліктом між Богданом Хмельницьким та шляхтою, представленою шляхтичами, які володіли цією землею. Внаслідок нападу був вбитий син Богдана Хмельницького, а його дружина була захоплена в полон. Цей напад викликав гнів і обурення Богдана Хмельницького, і він вирішив брати власний шлях у захисті своїх прав і інтересів. Богдан Хмельницький втік на Запоріжжя та зміг переманити на свій бік запорозьких козаків, які обрали його своїм ватажком. Він також заручився підтримкою ногайського князя Тугай-бея та кримського хана Іслам-Гірея III. Разом з об'єднаними силами він розбив королівську заложу на Січі і розпочав повстання. У 1648 році Богдан Хмельницький та його повстанці здобули численні перемоги над військами шляхти. У цих битвах відзначився "права рука" Хмельницького – Максим Кривоніс.

Богдан Хмельницький здобув значну підтримку серед простолюду, селян, міщан та інших соціальних верств, які були обурені гнітом та тиском магнатів і шляхти. Під час повстання сталася велика кількість нападів на маєтки шляхти, знищення селянами, а також католицьких священників та євреїв. Повстанці були вмотивовані боротьбою за власні права, захистом від утисків та вирішенням

соціальних проблем. Кількість повсталих значно зросла завдяки обуренню та спільній боротьбі проти спільного ворога.

Богдан Хмельницький доклав зусиль для об'єднання та мобілізації народу, що дозволило йому досягти значних перемог над військами корони. Влітку 1649 року, крім успіхів у боях, Богдан Хмельницький отримав підтримку кримського хана Іслам-Гірея III та ногайського князя Тугай-бея, які вислали допомогу у вигляді 100 тисячній кінноті. З їхньою допомогою і за підтримки татар, Богдан Хмельницький зміг вести успішну боротьбу проти військ Речі Посполитої. 20 серпня 1649 року король Ян II Казимир прийняв Богдана Хмельницького та "Козацькі пункти". Ці пункти були своєрідною угодою між козацьким гетьманом та королем та передбачали певний ступінь автономії для козаків та гарантували їхні права. Це важливий період у історії України, коли козацьке повстання призвело до визнання окремоті та прав національної ідентичності.

Облога Збаража завершилася скасуванням і відступом військ короля в напрямку Львова, війська Богдана Хмельницького вирушили до Києва, тоді як татари поверталися до Криму, збираючи ясир від місцевого населення. Зборівська битва призвела до угод, що містили умови про надання реєстру з 40 тисячами війська Запорізького Гетьманщини автономії, яка включала Київське, Чернігівське та Брацлавське воєводства. Угоди також передбачали обіцянку скасування берестейської унії, амністію для повстанців та вигнання єзуїтів, польських військ та євреїв. Крім того, було припинено кріпосне право та фільваркову систему. Проте, не всі верстви суспільства були задоволені цими угодами. Простолюд, що мав повернутись до панів, залишався незадоволеним. Таким чином, Українська держава вийшла на світову арену як суб'єкт зі своєю власною автономією та обмеженою незалежністю від Речі Посполитої.

Богдан Хмельницький активно займався міжнародною політикою для підтримки своєї військової кампанії та залучення союзників. У 1650 році він спробував організувати "династичний шлюб" з молдовським господарем

Василем Лупулом, плануючи одружити свого сина Тиміша з донькою Василема, Розандою. Такий союз міг забезпечити Богданові підтримку Молдови у війні з Річчю Посполитою.

У 1651 році під Берестечком відбулася ключова битва, де армія 80-140 тисяч українців та татар стикалася з польською армією розміром 80-200 тисяч вояків. Козаки були вимушені відступити через зраду деяких татар та високий військовий майстер польської армії. Після битви роль наказного гетьмана взяв на себе Іван Богун, і підписано Білоцерківські угоди.

Згідно з цими угодами, шляхта повертала свої маєтки в Брацлавському та Чернігівському воєводствах, а Гетьманщина обмежувалася лише Київським воєводством. Кількість реєстрових козаків була зменшена удвічі, а їм заборонили провадити самостійну зовнішньополітичну діяльність.

Ці угоди не були схвалені сеймом через вето одного шляхтича, що стало першим в історії польського парламентаризму. Населення Правобережної України, турбуючись про повернення попередніх дідичів, почало залишати свої оселі та переїжджати на схід, на Лівобережжя та Слобожанщину.

Богдан Хмельницький відкликався від Білоцерківських угод вже наступного року і відправився на похід до Молдови. Там він одружив свого сина Тиміша з Розандою, донькою молдовського господаря Василема Лупула. Це фактично означало укладення родинного зв'язку з литовським великим гетьманом Янушем Радзивіллою, який відзначився одруженням з сестрою Розанди, Оленою. У 1653 році Богдан Хмельницький знову переміг польське військо під Батогом. Однак Іслам Гірей не надав допомоги і не дозволив досягти повної перемоги, розчарувавши Хмельницького як ненадійного союзника. У результаті цього було відновлено дію статей Зборівських угод.

11 жовтня на прохання Богдана Хмельницького Українське Військо Запорозьке стало частиною Московської держави[69].

Союз з Московією і Швецією. 8 січня 1654 року, в Переяславі, Богдан Хмельницький зібрав раду, на якій частина козаків складала присягу на вірність московському царю. Проте, полковники (Брацлавський, Полтавський, Уманський і Кропив'янський), з Іваном Богуном, і духовенство відмовилися від присяги. Василь Бутурлін від імені Земського собору відкинув вимогу козаків про особисту царську присягу, але прийняв їхню присягу на загальних умовах. Рішення Переяславської ради було закріплене Березневими статтями. У цих статтях передбачалася військова допомога Москові в війні проти Річі Посполитої, установлення московського протекторату, самостійна зовнішня політика (з виключенням Польщі і Османською Портою), та ряд інших положень. Таким чином, українське питання перетворилося на міждержавну проблему.

У весні 1654 року Москва захопила Смоленськ і продовжила наступ на Березину, розпочавши московсько-польську війну. У наступному році, шведський король Карл X Густав розпочав війну проти Річі Посполитої, окупувавши Великопольщу, Лівонію, Курляндію і навіть обложивши Краків. Шведські війська взяли Варшаву. Хмельницький, з російським допоміжним корпусом, взяв під облогу Львів. Період окупації шведами, які переважно були представники лютеранського віросповідання, у польській історіографії отримав назву "шведський потоп". В цей час важливу роль у народній партизанській боротьбі проти схизматиків (відокремлених від Папи Римського) відіграв київський каштелян Стефан Чарнецький, який славився розправами з повстанцями та мирним українським населенням.

Навпаки, Богдан Хмельницький активно розвивав дипломатичну діяльність і досягнув утворення антипольської коаліції між Семигородом, Швецією, Бранденбургом, Гетьманщиною (разом із Молдовою і Волощиною), а також розробив план першого поділу Речі Посполитої. Проте ці плани не були реалізовані через смерть Богдана Хмельницького 6 серпня 1657 року та наближення Австрії та Польщі, що завадили їх втіленню [66;69].

Руїна. Часи після смерті Хмельницького 1657 до 1687 року в українській історіографії відомий як "Руїна." Цей час характеризувався розпадом держави, внутрішніми конфліктами, поділом території вздовж річки Дніпро між Річчю Посполитою та Московією, а також іноземною інтервенцією.

Після смерті Богдана Хмельницького, гетьманом був обраний його малолітній син Юрій, а Іван Виговський став регентом його гетьманської влади. Однак Виговський націлювався на наближення до польської шляхти, що призвело до укладання Гадяцької угоди у вересні 1658 року. Ця угода передбачала створення трьохфедеративного об'єднання Польської корони, Великого Литовського князівства і Руського князівства під одним сеймом, а також спільними військами і зовнішньою дипломатією під керівництвом обраного короля. Проте ця угода не була реалізована через опір промосковської опозиції.

У жовтні 1658 року московський уряд відмовився від Віленського перемир'я та відновив воєнні дії проти Речі Посполитої, захопивши значну частину Білорусі та Литви. У 1659 році московське військо спрямувалося на Україну, але було розгромлене під Конотопом спільним військом Виговського та кримського хана Мехмеда Герая IV. Однак через дії козацької опозиції, на чолі якої стояв Яким Сомко, Виговський був змушений зректися гетьманської посади на користь свого підопічного Юрія.

На Переяславській раді 1659 року, було подальше зміцнення залежності Запорізького війська від Московської держави. У 1660 році підписано Олівський мир, а загони Стефана Чарнецького звільнили Білорусь і Литву від шведської окупації. Під час битви під Чудновом поляки оточили Юрія Хмельницького та Шереметьєва, і це призвело до підписання Слободищенського тракту.

У цей час відбувся поділ козацької України на території, які залишилися вірними московському царю на Лівому березі Дніпра, і сторонниками Речі Посполитої на Правому. Після провального походу проти Сомка, Юрій

Хмельницький вирішив відмовитися від гетьманської посади й постригся в ченці, прийнявши ім'я Гедеон.

1663 року пройшла Чорна рада в Ніжині, де за підтримки Івана Сірка обрали гетьманом Лівобережної України Івана Брюховецького. Після його обрання гетьман підписав Московські статті, що визначили подальший шлях захоплення Москвою Лівобережної України. Гетьманом Правобережжя став Павло Тетеря, але вже у 1665 році булаву передали Петру Дорошенку. 9 лютого 1667 року в Андрусовому, біля Смоленська, був укладений Андрусівський мир між поляками і московитами. Згідно з цим миром, Смоленська земля та Лівобережна Україна, включаючи Київ, стали частиною Росії, а Запорозька Січ опинилася під спільним контролем обох держав.

Після цього поділу, Петро Дорошенко впровадив реформи, створив наймане військо сердюків і переміг Івана Брюховецького. На раді в Корсуні його обрали гетьманом по обидва береги Дніпра, і з кримським ханом Мехмедом Гераєм IV оточив загоони Яна Собеського під Підгайцями.

Однак цей союз був порушений походом запорозького отамана Івана Сірка в Крим. Ян Собеський підписав мир з татарами і козаками, але в 1669 році, не задоволені польськими діями, Військо Запорозьке на раді біля Корсуня проголосило свій перехід під протекторат Османської імперії (Порти). Всі етнічні українські землі були оголошені Українським санджаком.

У 1672 році на Лівобережній Україні відбулися вибори гетьмана. Новим гетьманом було обрано Дем'яна Многогрішного. Він підписав Глухівські статті, які обмежували права козаків і зближували Гетьманщину з Московією. На Правобережній Україні влітку того ж року пропольська партія на чолі з Миколою Ханенком прийняла від польського короля клейноди. У відповідь на це гетьман Петро Дорошенко за підтримки турецької та татарської армії обложив Кам'янець і Львів. У 1672 році під час облоги Кам'янця Дорошенко запропонував польському королю Яну III Собеському мир. Собеський прийняв пропозицію, і в

жовтні того ж року було укладено Бучацький мирний договір. За цим договором Поділля відійшло до Османської імперії, а Дорошенко став гетьманом Правобережної України.

На Лівому березі України в той же час гетьман Іван Самойлович підписав Конотопські статті, які також обмежували права козаків. У 1673 році Ян III Собеський розбив турецьку армію під Хотином. Однак невдачі в подальшій війні з Османською імперією змусили його підписати у 1676 році Журавновський мир, за яким Поділля залишалося під контролем Османської імперії. У 1678 році Петро Дорошенко зрікся гетьманства і присягнув на вірність Московському царству. Однак через два роки він повернувся на Правобережжя і відновив боротьбу за незалежність України. У 1681 році його було повалено, а гетьманом Правобережної України став Юрій Хмельницький.

Війна між Московією та Туреччиною за контроль над Правобережною Україною завершилася Бахчисарайським миром 1681 року. Згідно з цим договором, Поділля було під Османської імперії, а Правобережна Україна визнавалася васалом Туреччини. У 1683 році польська армія, з допомогою правобережних козаків під командуванням Семена Палія, долучилася до австрійської армії під час облоги Відня. 12 вересня 1683 року під час битви під Віднем війська європейської коаліції завдали рішучого поразки турецькій армії, що зупинило османську експансію до Європи.

У 1686 році в Москві був підписаний Вічний мир між Росією та Річчю Посполитою. Згідно з цим договором Запоріжжя, Лівобережна Україна з Києвом та Смоленська землі відходили до складу Московії. У відповідь, Росія обіцяла підтримувати держави Священної ліги у конфлікті з Туреччиною.

Формування української нації почалося після об'єднання України з Московією у 1654 році, що стало переломним моментом в історії українського народу. До цього часу народ Південної Русі вважав себе "руськими", та після

об'єднання з'ясувалося, що населення "Малої" та "Великої Русі" мають значні відмінності, для того, щоб називатись одним народом.

Однією з ключових причин формування української нації стало зростання усвідомлення власної самобутності. Мешканці берегів Дніпра почали усвідомлювати, що вони мають власну історію, культуру, мову, традиції, які відрізняються від тих, що існують у Московії.

Російський уряд всіляко намагався придушити ці відмінності, щоб асимілювати українців у російську націю. Однак ці спроби були марними. Українська нація продовжувала розвиватися і зміцнюватися.

Українські вчені та освітяни в Москві. Україна, як місце нескінченних воєн, стала джерелом міграційних потоків. Освічені православні українці часто емігрували до Москви, де знаходили роботу та можливості для реалізації своїх талантів.

Так, митрополит Петро Могила запропонував царю Михайлу заснувати монастир і колегію в Москві. Його син, цар Олексій Михайлович уже сам просив про допомогу інтелектуальною елітою заради виправлення церковних книг. Симеон Полоцький вчителював у його дітей, Петра і Федора, також в Москві створили першу Слов'яно-греко-латинську академію.

Під впливом професіоналів Західної Європи та західноруських вчителів і вчених відстале Московське царство потроху змінювало віковий ординський вектор на європейський, стаючи модернізованою Російською імперією.

Гетьманство Мазени. У 1687 році внаслідок Коломацького перевороту гетьманом Лівобережної України було обрано Івана Мазепу. Цей переворот ознаменував собою кінець періоду Руїни в українській історії. Мазепа був досвідченим політиком і дипломатом. Він підписав Коломацькі статті, які обмежували його владу, але водночас забезпечували певну автономію Гетьманщини. Свою політику Мазепа провадив в інтересах старшини, яка отримувала права, вольності та маєтності. Селяни натомість були обтяжені

панщиною, яка становила два дні на тиждень. Мазепа тісно співпрацював з російським царем Петром I. Він допоміг йому захопити турецьку фортецю Азов і отримати вихід до Чорного моря.

У 1697 році королем Речі Посполитої було обрано саксонського курфюрста Фрідріха Августа під ім'ям Августа II. Мазепа, прагнучи зберегти європейський баланс сил, прагнув до союзу з Росією та Польщею проти Швеції. У 1698 році Мазепа на особистій зустрічі у Раві-Руській схилив Петра I до війни зі Швецією. У травні 1699 року Мазепа підписав із Туреччиною Карловицький мир, за яким Правобережна Україна повернулася під владу Речі Посполитої. У вересні 1699 року в Преображенському під Москвою була утворена антишведська Північна ліга, до якої увійшли Росія, Річ Посполита, Данія та Саксонія.

У 1700 році почалася Велика Північна війна, а в липні 1701 року шведський король Карл XII переміг саксонсько-московське військо на Західній Двині та вторгся до Литви. Після цих подій, найзаможніші магнати Сапєги підтримали його. В травні 1702 року Варшава була захоплена, і була створена прошведська конфедерація, що знеособлювала Августа II та обирала королем Станіслава Лещинського, розпочинаючи громадянську війну. Протягом 1702–1704 років козаки під керівництвом Семена Палія завоювали Правобережжя і зміцнили свої позиції. Пропольська партія звернулася до Росії за допомогою, і в 1704 році Іван Мазепа придушив повстання, долучаючи ці землі до своїх володінь. Під час війни українці були відправлені на примусові роботи, зобов'язані утримувати розквартировані війська і не мали права надавати військову допомогу згідно Коломацьких угод, що викликало обурення серед козаків.

У 1708 році шведський король пішов на Гетьманщину, в результаті чого Мазепа уклав союз із Швецією. Гетьмана підтримало запорізьке козацтво, але відповідь Росії була руйнівною: зруйновані столиця Батурин і Чортомлицька Січ, а на Мазепу накладено церковну анафему. Вірні царю козаки обрали гетьманом Івана Скоропадського, який підписав Решетилівські статті. У вирішальній битві

під Полтавою 1709 року шведсько-козацьке військо програло московсько-малоросійському. Іван Мазепа та Карл XII відступили в землі Османської імперії на Дністер до Бендер, а 23 тис. вояків шведської армії капітулювали під Переволочною.

Після смерті Мазепа у 1711 році запорожці під керівництвом Костя Гордієнка обрали Пилипа Орлика, який разом з козацтвом уклав першу українську конституцію, відому як "Договори і постановлення прав і вольностей Війська Запорозького". Ця конституція передбачала розділення влади на три незалежні гілки: виконавчу (з гетьманом на чолі), законодавчу (Генеральна Рада) та судову.

У 1711 році Орлик, в союзі з Османською імперією, шведським королем, та Кримським ханством, організував невдалий похід на Правобережжя. Відповідь російської влади була жорстокою: у 1711–1713 роках проведено новий згін, змушуючи переселитися понад 200 тисяч людей з Правобережжя до Лівобережної України. Внаслідок цього було ліквідовано всі правобережні полки, а багато осель було знищено. Московія відмовилась від претензій на Правобережжя України та визнала турецьку юрисдикцію над Запоріжжям [66].

Обмеження козацької автономії. Після смерті Скоропадського у 1722 році, на Гетьманщині обрали Павла Полуботка наказним гетьманом. Відразу після обрання його ув'язнили в Петербурзі, та створили Малоросійську колегію, якою керували 6 російських офіцерів. Проте, коли у 1727 році з'явилася загроза від Османської імперії, для згладжування ситуації з козацькими масами, колегію ліквідували, дозволивши назначити Данила Апостола гетьманом. Данило узгодив умови з царем, які встановлювали відносну автономію для Гетьманщини.

Під час російсько-турецької війни 1768–1774 років був укладений Кючук-Кайнарджійський договір, в результаті чого Кримське ханство стало незалежним від турків, але Росія окупувала територію і примусово виселяла християн у приазовські степи. Запорізьку Січ (Підпільненську) зруйнували в 1775 році.

Частина козаків поселилася за Дунай, де створила Задунайську Січ за дозволом турецького султана, а інша частина отримала дозвіл заселятися на Північному Кавказі та Кубані.

У 1783 році Російська імперія розпочала колонізацію українського степу, використовуючи втікачів з інших регіонів і переселенців з Балкан. Було засновано Новосербію на Запоріжжі, а на правобережжі – Слов'яносербію. Також було засновано Миколаїв (поселення корабелебудівників), Херсон (на гирлі Дніпра), Катеринослав (центр Запорізького краю). У 1783 році, попри попередні домовленості, було ліквідовано Кримське ханство де утворилася Таврійська область. Під час російсько-турецької війни 1787—1791 років, у якій російська армія атакувала турецькі фортеці за участі козаків, Росія приєднала території між Дністром і Південним Бугом та закріпила права на Крим.

У 1795 році шотландець Карл Гаскойн заснував завод в Луганську (гарматний чавуноливарний). Того ж року англійський інженер Томас Ропер побудував першу вугільну штольню в Лисичому яру, почавши промислову розробку Донецького кам'яновугільного басейну. Бухарестський мир 1812 року закінчив російсько-турецьку війну 1806—1812 років, під час якої козаки приймали участь з обох сторін. Згідно з умовами миру, Бессарабія з Буджаком приєдналися до Російської імперії.

Ліквідація Речі Посполитої. У 1699 році в Речі Посполитій припинили залицання до козаків, і поняття "стан" остаточно ліквідували. Внаслідок утисків католицької шляхти українське православне населення залишилося без захисту. В цьому контексті виник рух опришків, груп розбійників, що виступали в ролі захисників православних і справедливості, схожий на легендарного Робіна Гуда. У період між 1730 і 1740 роками в Карпатах виділяється Олекса Довбуш – визначний ватажок опришків. Він виступав проти утисків православного населення.

Пізніше, за часів російської імператриці Катерини II, були вироблені деякі права для православних вірян, завдяки посередництву російської імператриці та польського короля. Однак польська шляхта і церковні чиновники, незгодні з цими змінами, розпочали репресії некатоліків. 1768 році Максим Залізняк об'єднався з козаками Умані якими командував Іван Гонта. Це спричинило наймасштабніше гайдамацьке повстання, відоме як Коліївщина. Повстання поширилося на все Правобережжя та охопило Поділля, Волинь та Полісся, але придушене Московією за проханням польського короля.

У реакції шляхти на бажання Станіслава Понятовського змінити олігархічну республіку на прогресивну конституційну монархію та провести реформування конфедерації магнатів на централізовану державу виникли значні опозиційні рухи. Шляхта, яка мала величезний вплив у Речі Посполитій, відстоювала свої привілеї і запобігала змінам, які обмежували її владу. Спроби впровадження конституційних реформ та утвердження монархічної влади призвели до подальшого послаблення держави, зростання внутрішніх конфліктів і вразливості перед зовнішніми ворогами. Сусіди Речі Посполитої, такі як Російська імперія, Австрійська імперія та Прусія, використовували цю ситуацію для своїх власних вигід.

Наймогутніші німецькі монархії Романових, Габсбургів, і Гогенцоллернів розподілили територій Речі Посполитої між собою. Перший розподіл відбувся в 1772 році, другий - в 1793 році, а остаточний відбувся в 1795 році. Ці події призвели до ліквідації Республіки і зменшення території польської шляхти.

Російська імперія в результаті поділів отримала значні частини території Речі Посполитої, включаючи правобережну Україну. Це призвело до формування трьох генерал-губернаторств на території України під владою Росії: Малоросійського (з Чернігівською, Полтавською і Харківською губерніями), Київського (з Київською, Подільською і Волинською губерніями) та

Новоросійського (з Катеринославською, Херсонською і Таврійською губерніями).

Російська імперія. У великому спектрі історії України російська імперія відіграє важливу та часто спірну роль. За період свого існування, вона вплинула на багато аспектів життя та розвитку українського народу, і цей вплив варіюється від соціально-економічних та політичних змін до культурних трансформацій та національного самосвідомлення. У цьому відділі моєї роботи я намагатимусь визначити та проаналізувати ключові етапи взаємодії України з російською імперією, розглянути їхні наслідки для національного розвитку та висвітлити вплив російської політики на соціальний ландшафт та культуру Українського суспільства.

Відомий історичний період, що охоплює події в Росії та Україні після перемоги над Наполеоном, називається декабризмом. Цей період характеризується прагненням до реформ і демократичних змін серед членів інтелектуального класу, включаючи декабристів, які були часто пов'язані з масонськими ложами та іншими прогресивними об'єднаннями. В Україні, зокрема, масонські ложі та інші організації грали важливу роль у формуванні ідей національної свідомості та просвітництва. Декабристи в Україні долучили свої зусилля до руху за політичні та соціальні перетворення. "Південне товариство" і "Товариство об'єднаних слов'ян" були прикладами таких груп. Також варто зазначити, що в регіональних повстаннях і вибухах невдоволення, зокрема в Чугуївському повстанні та гайдамацькому повстанні Устима Кармалюка, виявилось суцільне непокоя населення щодо соціальних та економічних умов. Листопадове повстання в Польщі (1830-1831) вплинуло на ряд регіональних подій, включаючи події в Україні. У цей період поляки намагалися відновити незалежність своєї країни, в той час як українці та інші національності Речі Посполитої також висловлювали свої претензії до прав та автономії. Декабризм та повстання цього періоду вказували на широкий обсяг соціальних та

політичних невдоволень в імперії, і вони стали передвісниками подальших рухів і революцій в історії Росії та України.

Під час наступної конфліктної ситуації між Туреччиною та Росією, Франція, Велика Британія, та Сардинське королівство вирішили підтримати Османську імперію, чия територія, включаючи Волощину, потрапила під контроль Росії. Це призвело до початку Кримської війни (1853—1856). З метою ліквідації впливу Росії та її Севастопольської військово-морської бази, в 1854 році було вибрано Євпаторію в Криму для проведення спільної пароплавної десантної операції. Почалася тривала оборона міста, під командуванням адмірала Павла Нахімова, учасником якої став матрос Петро Кішка. У той же період, у 1855 році, селяни Київщини неправильно сприйняли масовий мобілізаційний набір, розглядаючи його як відновлення козацької традиції. Це викликало початок подій, відомих як "Київська козаччина" - народний рух, під час якого селяни записувалися у "козаки", формували самоврядні громади і відмовлялись виконувати деякі обов'язки. Затоплення Чорноморського флоту призвели до передчасної смерті Миколи І.

Новий монарх, Олександр II, взявся до широкого реформування країни за західним зразком. У період з 1861 по 1865 роки було впроваджено низку ключових змін. Зокрема, земельна реформа визначила, що селяни вже не є власністю, а отримали право на земельний наділ за викупом, а також громадянські права. Військова реформа замінила 25-річний призов на 6-річну військову повинність. Також було впроваджено реформи в сфері самоврядування: села об'єднувалися в волості, а також формувалися виборні земські та міські управи. Важливою подією було прийняття рішення про введення земств на Правобережжі, що сталося лише у 1911 році через опір польської самоорганізації.

Індустріальна революція призвела до стрімкого росту промислових підприємств, що потребували більше робочої сили. Це викликало масові переїзди

селян у міста в пошуках кращого життя. Розширювалась буржуазія, а паралельно виникали нові шари бізнесменів і підприємців, протиставляючи собою найманих працівників, тобто пролетаріат. Також формувалася прошарок інтелектуалів, представлений працівниками розумової діяльності, тобто інтелігенцією.

У 1865 році була прокладена перша залізниця між Одесою і Балтою завдовжки 200 км для експорту хліба. Кінець XIX століття був визначений стрімким розвитком інфраструктури, і загальна довжина залізничних колій досягла 8,5 тис. км. В окремих регіонах, таких як Поділля та Правобережжя, спостерігався зростаючий інтерес до вирощування цукрового буряка та тютюну відповідно. У 1870-х Джон Юз побудував найбільший металургійний завод в імперії на території сучасного Донецька. Це призвело до розвитку металургійної галузі та освоєння залізної руди Криворізького басейну та вугільних покладів Донецького басейну. Індустріалізація в супроводі масової урбанізації призвела до змін у містах: бруківка вулиць, кінні та електричні трамваї, електричний зв'язок, освітлення, централізована каналізація стали розвиватися в містах[52].

Національне відродження. За допомогою розширення загалом освічених людей та їх просвітництва поширюються ідеї про права людини, національну самобутність окремих націй замість лише підданства (націоналізм) та визнання народу як джерела влади, у протиставленні демократії. З другої половини XVIII століття, відбувалося фольклорно-етнографічне дослідження представниками еліти українського народу, вивчення його мови, історії, культури та традицій. Цей процес розвинувся в культурне просвітництво у другій половині XIX століття, що призвело до поширення набутих знань серед широких мас народу, формування національного мистецтва, літератури та науки. У початку XX століття ці ідеї перетворилися на політичний рух, спрямований на створення прав українців у сферах політичного, культурного, та економічного життя. На кінці XVIII століття в Україні, за європейським прикладом, стали формуватися перші масонські ложі. Зародження національної літератури вважають початком

видання 1798 року бурлескної "Енеїди" Івана Котляревського, який був масоном полтавської ложі "Любов до істини" і переспівав класичний античний твір. У місті Харків, де було засновано перший університет у 1805 році Василем Каразіним, створюється національна інтелігенція, яка видавала фольклорні збірки, перші граматики та сприяла розвитку української літератури. З'являються перші українські письменники Григорій Квітка-Основ'яненко, Петро Гулак-Артемівський, та математик Михайло Остроградський. Григорій Кониський публікує "Історію Русів", де аргументує спадкоємність Русі до України. В 1840 році у Петербурзі вийшла книга "Кобзар" Тараса Шевченка. Протягом 1845–1847 років у Києві таємно функціонувало Кирило-Мефодіївське братство, яке пропагувало "Книгу буття українського народу" Миколи Костомарова, спрямовану на створення конфедерації вільних слов'янських республік та скасування кріпацтва. У березні 1847 року була виявлена діяльність братства, їх учасників заарештували, а Тараса Шевченка відправили на солдатську службу до Казахстану.

Після амністії учасники Кирило-Мефодіївського братства утворили українську культурно-просвітницьку громаду у 1859 році в Петербурзі та почали видання журналу "Основа". У 1862 році царський уряд забороняв українські школи, а у 1863 році Петро Валуєв видав таємний циркуляр, забороняючи використання української мови поза побутом. У 1866 році відкрився університет у Одесі, Києві, Харкові та Катеринославі. У цей час працювали відомі українські історики: Дмитро Яворницький, Володимир Антонович, Микола Костомаров, Михайло Грушевський (автор "Історії України-Руси"). У літературі виділялися Іван Нечуй-Левицький, Марко Вовчок, Панас Мирний. У період з 1873 по 1876 роки у Києві видали 7 томів наукових "Записок" та видали журнал "Киевский телеграф". Активними учасниками цієї діяльності був Михайло Драгоманов і Павло Чубинський. З поширенням друкованих матеріалів активізувалося політичне життя, формувалися різноманітні політичні течії: ліберальні,

консервативні, національні та соціалістичні. Багато літератури було імпортовано з Галичини. У 1876 році Олександр II видав Емський указ, яким обмежувалося використання української мови в Росії, заборонялося видання книг українською мовою, імпорт та театральні вистави. Ці репресії призвели до переміщення центру національного руху до Галичини наприкінці 1870-х років.

Михайло Драгоманов емігрував до Швейцарії, де пропагував ідеї "громадівського соціалізму" та підтримку створення загальноєвропейської конфедерації народів з Україною як її невід'ємною частиною. Протягом 1880-х років продовжували просвітництво, але лише російською у журналі "Киевская старина". В реакцію на помірковану течію, радикальні націонал-патріоти, сторонники національної автономії, створили в 1891 році Братство тарасівців, учасником якого був Борис Грінченко. У 1882 в Єлисаветграді під керівництвом Марка Кропивницького відкрили першу професійну трупу акторів - "театр корифеїв" (Микола Садовський, Марія Заньковецька та Панас Саксаганський). В музичному мистецтві діяли Семен Гулак-Артемівський, Соломія Крушельницька, Микола Лисенко. Українські представники нового модернізму проявили себе у різних галузях, включаючи архітектуру (Владислав Городецький), поезію (Михайло Семенко), письменство (Леся Українка, Михайло Коцюбинський, Ольга Кобилянська, Іван Франко), малярство (Іван Труш, Олександр Мурашко, Казимир Малевич). Українські меценати та магнати, такі як Терещенки, Алчевські та Ханенки, внесли значний вклад у збірку та підтримку мистецької спадщини, сприяючи доброчинним справам.

Австрійська імперія. Землі Червоної Русі відійшли до складу Австрійської імперії. У 1772 році було створено нову адміністративну одиницю - Королівство Галичини та Володимирії (Лодомерії). Також Марія-Терезія здійснила реформи місцевого самоврядування, здійснили заміну місцевої шляхти німецькими чиновниками, в містах впровадили виборні міські ради та магістрати, і встановили представницький орган краю — сейм. Греко-католиків визнавали

рівними римо-католикам в правах. Відновлено діяльність Львівського університету та дозволено навчання в школах рідною мовою, знищено особисту залежність селян – кріпацтво, але збережено панщину. Буковина відійшла від Османської імперії 1774 року до Відня після спільних військових дій Росії та Австрії. У 1815 році Росія поступилася Тернопільським краєм, поглинувши Варшавське герцогство. У 1846 році до Галичини приєднали князівства Краківське, Освенциму і Затору.

На українських етнічних землях переважали русини, відомі як українці, проте населення Галичини включало значну частку поляків (особливо у Західній частині) та євреїв, на Закарпатті – угорці, на Буковині - румуни. Німці виступали у державній службі та управлінні. Суспільство було поділене на стани: духовенство, шляхту, міщан та селян. Селянство в основному складало українці, великі міста були населені не українцями. Олександр Духнович був важливим діячем руху «будителі», випустивши 1847 року перший буквар русинською мовою, "Книжиця читальня для початківців". У 1833 році Іван Вагилевич, Маркіян Шашкевич, та Яків Головацький створили гурток "Руська трійця", який випустив альманах "Русалка Дністровая" 1836 року, та його тираж практично вилучили. Погані умови життя спричиняли численні бунти: 1831 року холерні бунти в Закарпатті та 1843–1844 років бунт Лук'яна Кобилиці на Буковині, відомий як "гуцульський король", що закликав селян до самозахоплення пасовищ.

1867 рік відзначився створенням Австро-Угорської монархії – дуалістичної конституційної монархії, яка включала два народи: Австрію та Угорщину. Галичина та Буковина залишалися в складі Австрійської імперії, тоді як Закарпаття перейшло під угорську корону. У Галичині поляки здобули владу на місцях та у скликаному сеймі, спровокувавши кризу у ідей "русинства" та консервативного греко-католицизму.

На фоні ідеї "русинства" виникли різні течії, що по-різному розглядали русинів. Наприклад, у Львові 1868 року утворилася "Просвіта" – культурно-просвітницьке товариство народовців, яке 1873 року перетворилося на Наукове товариство Шевченка. Також у 1875 році створено Чернівецький університет. У 1860-1870-х роках рух москвофілів отримав підтримку від царського уряду та посів провідні позиції в культурному житті. Проте після переходу громади села Гнилички 1882 року до православ'я, австрійський уряд став розглядати діяльність москвофілів як підривної. У 1880-х роках розпочалося українське відродження на Буковині, представниками були : Омелян Попович, Степан Смаль-Стоцький, Микола Василько.

Поселення до індустріалізованих регіонів та країн були реакцією на дефіцит робочої сили. Таке явище призвело до першої хвилі еміграції на Захід. Створення кооперативів та народних об'єднань, таких як "Народна торгівля" та Народна Рада у Львові, були спрямовані на забезпечення певних культурно-освітніх потреб громади. Однак, деякі лідери, такі як Юліан Романчук, вступили на угоду з іншими етнічними групами, викликаючи роздратування серед радикальних соціалістів, що підтримали партію РУРП, а згодом УНДП і УСДП, які вже мали власні погляди щодо української незалежності. У цьому контексті лідери, такі як Юліан Бачинський та Микола Міхновський, проголосили ідею повної незалежності України від Сяну до Кавказу. До початку Першої світової війни було приділено увагу українізації освіти у Галичині, а обрання Андрія Шептицького митрополитом греко-католицької церкви відобразило його вплив та позицію на підтримку українства. У цей період також було створено різні організації, спрямовані на розвиток спорту та патріотичне виховання, такі як спортивне товариство "Сокіл-Батько", Пласт та пожежно-руханкова організація "Січ".

У 1907 році було встановлено загальне виборче право в імперії, що забезпечило більш широку участь громадян у політичному процесі [7].

1.2. Хореографічні постановки на шляху розвитку української героїчної тематики.

Відкриття стаціонарних театрів опери та балету в Харкові (1925 р.), Києві й Одесі (1926 р.) визначило особливість та значущу подію в розвитку українського балетного мистецтва. Це відкрило можливість використовувати український народний танець не лише в драматичних та оперних виставах, а й в синтезі з класичним у балетних постановках. На основі балетної класики, в яку український народний танець вніс свою живу енергію, сформувалася нова хореографічна лексика – це стало джерелом для національного балетного мистецтва. Першим спробував здійснити такий синтез балет "Пан Каньовський" М. Вериківського, режисерську постановку якого здійснили В. Литвиненко та В. Верховинець (Харків, Київ, 1931 р.) [57].

Музичну партитуру балету створено М. Вериківським відповідно до літературного сценарію та за участю балетмейстера В. Литвиненка. У цій партитурі композитор вдало використав українські народні мелодії, які були яскраво оркестровані. Проте, М. Вериківський часто цитував популярні теми, не надаючи достатньо уваги їх симфонічному розвитку та узагальненню. За визначенням Ю.Станішевського, «...музична тканина балету вийшла дещо фрагментарною і уривчастою – без стрижня, який музично об'єднав би музичний і драматургічний матеріал в єдине ціле» [39, 67].

Автори не дуже вдало назвали свій твір, бо героєм його був не пан Каньовський (так звали в народі жорстокого польського магната графа Потоцького, відомого нелюдськими звірствами у своїх маєтках на Правобережній Україні), а героїчна дочка українського народу – мужня й горда красуня Любина Бондарівна, оспівана у відомій історичній пісні «Про Бондарівну». Поруч з

Любиною в балеті діяв її коханий - сміливий і відчайдушний народний месник, гайдамака Ярош Ярмульочок.

Хоча виставі не вистачало драматургічної цільності, у ній відбувався сміливий для того періоду синтез класичних та українських народних танців. Сольні та дуетні класичні танці чергувалися з масовими українськими народними танцями і навпаки. В окремих фрагментах режисери внесли елементи фольклорної танцювальної техніки та змішали класичні па-пози з положеннями, характерними для народного танцю. Особливу увагу приділили підтримкам та роботі у парі. Також, у балеті вперше показали жіночий танець на пуантах, що говорило про рівень української хореографічної культури. Балетмейстри вимагали від танцівників не захоплюватись технікою, а наповнювати рухи певним змістом, танцювати по-народному, всім тілом: головою, руками, ногами, плечима й обов'язково душею.

Зразком вдалої національної вистави став героїко-романтичний балет *«Лілея»* К. Данькевича в постановці Г. Березової (Київ, 1940 р.). У ньому на той період не тільки успішно відбувся синтез класичного й українського народного танців, а й набула відбиття тенденція розвитку світового балетного мистецтва – симфонізація хореографічної мови.

Піднесено-героїчною, сповненою мужності була сольна варіація Степана. Немов бурхливий вітер на Дніпрі, летів у світлі місячних променів витончений та вродливий юнак — стрімкі кабріолі переходили в ефектні розтяжки, палке виконання обертань поєднувалося з могутніми, вольовими жете. Тонкий знавець природи українського народного танцю, віртуозний класичний танцівник і справжній майстер сценічного перевтілення О. Соболю був наче народжений для партії волелюбного Степана, образ якого увібрав мотиви Шевченкових поем *«Сліпий»*, *«Гайдамаки»* і *«Варнак»*. У танці О. Соболя – Степана було стільки епічної широти, величавого й героїчного розмаху, стільки душевної теплоти і щирості. К. Данькевич майже не використовував цитат народних пісень,

узагальнив знайомі мелодії, збагатив їх новими барвами. «Ідучи від народнопісенної основи, композитор створює широке симфонічне полотно з яскравими музичними характеристиками». Тому по-іншому створеній музичній партитурі повинен відповідати й новий підхід балетмейстера до хореографічного втілення вистави [39].

Втілення режисером вистави було ретельно продуманим та драматургічно побудованим. Балетмейстер направила хореографічний текст до поетичного узагальнення, вимагаючи виконавців не лише технічно та виразно танцювати, але й наповнювати його образом акторською грою, з психологічною достовірністю, де кожен рух і погляд виражають настрій, думки та почуття персонажів.

Це свідчило про стрімкий розвиток українського національного балету в напрямку синтезу танцювальної лексики академічної та народної культур, а також застосування двох формотворчих прийомів: симфонізація та дієвізація танцю.

Прем'єра балету "Лілея" відбулася в серпні 1940 року, зацікавивши відомих українських мистецтвознавців, таких як Юрій Станішевський, Марія Загайкевич, Василь Туркевич та інші. За оцінкою Ю. Станішевського, цей балет є значущим кроком у розвитку національного класичного балету на підрадянській Україні, визначаючи новий етап в українській хореографії на початку 1940-х років.

Черговою вдачею була постановка *«Лісової пісні»* у постановці С.Сергеєва. У лібрето та музиці *«Лісової пісні»* збережено основні лінії образи п'єси. Балет "Лісова пісня" , що написаний українським композитором Михайлом Скорульським у 1936 році з лібрето Наталії Скорульської, що базується на драмі-феєрії Лесі Українки [73].

"Лісову пісню", Київський театр опери і балету прийняв до постановки але початок Другої світової війни затримав роботу над балетом, і лише у лютому 1946 року відбулася його прем'єра під час відзначення 75 річниці Лесі Українки.

Балетмейстер Сергій Сергєєв здійснив постановку, диригентом був Борис Чистяков з художником Олександром Хвостенко-Хвостов. Перші виконавці ролей Мавки та Лукаша – Антоніна Васильєва та Олександр Бердовський. У хореографічному плані постановка поєднувала класичні та українські народні танці, реалістичні й фантастичні образи.

Лібретистка, донька композитора, була балериною Київської опери і пізніше стала балетмейстеркою. Автори балету намагались вірно відтворити емоційний зміст драми-феєрії в музиці та хореографії, зберігаючи головні образи та сюжетні елементи. Однак, адаптуючи літературний твір до балетного жанру, деякі епізоди було скорочено, а інші розширено чи додано, включаючи нові сцени, такі як весілля Лукаша з Килиною.

Важливою задачею для Сергєєва стало не лише передати сюжет "Лісової пісні" Лесі Українки мовою танцю, але й провести хореографічну інтерпретацію, зберігаючи драматизм і психологізм літературного твору та розкриваючи його філософську ідею. Музика до "Лісової пісні" М. Скорульського відрізнялася відсутністю застарілих, традиційних форм класичного балету, і новаторство полягало в модифікації класичних балетних структур і методів, відповідно до змісту твору та його емоційного забарвлення.

Сергєєв успішно створив колоритні образи реального та фантастичного світів. Зображення звичайних людей, таких як Лукаш і Килина, виконані за допомогою народно-сценічного танцю, який збагачений елементами класичного стилю. Нереальні істоти, такі як Мавка, русалки та інші, представлені за допомогою класичного танцю, вплетеного з елементами українського народного танцю.

У 1958 році Вахтанг Вронський вніс нові елементи в постановку балету з участю Наталії Скорульської. Постановка переосмислювалася в 1972, 1986 та 1991 роках з різними виконавцями. Останнє оновлення відбулося в 1991 році за

участі японської телекомпанії "Ен Ейч Кей", яка створювала серіал про балет у всьому світі.

Художні пошуки *П. Вірського* в народно-сценічному танці почалися з постановок танцювальних картин до оперних вистав («Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемівського, «Тарас Бульба» М. Лисенка), коли в нього вже був багатий досвід постановника в класичному балеті. Саме завдяки роботі в оперних виставах, де активізувалися процеси взаємовпливу видів мистецтва, стало можливим збагачення й емоційне посилення загальної атмосфери танцювальної дії, на відміну від тієї, що існувала в традиційному академічному балеті (характерні танці, що використовувалися лише як дивертисмент).

Дослідниця творчості Павла Вірського пише у своїй книзі «Самоцвіти українського танцю» ... «П. П. Вірський - балетмейстер-драматург. Його хореографічні мініатюри, поставлені за власними сценаріями, вражають внутрішньою виразністю та емоційним напруженням драматургії. Він не просто надав винахідливі танцювальні композиції, майстерно переплітаючи своєрідні хореографічні візерунки, а й творив переконливі життєво-правдиві людські характеристики, оповідаючи про важливе, сучасне» [9].

Хореографічну постановку *"Ми пам'ятаємо"* П. Вірський, створив як шану, повагу та подяку загиблим героям Другої Світової Війни. У номері розповідається про жінку, яка прийшла до пам'ятника загиблим героям. Але в мить силуети починають рухатись, так би мовити оживають в уяві жінки. Цей танець розкриває образи військових героїв та занурює у напружену атмосферу воєнного часу.

Масштабність, різноманітність творчих пошуків П. Вірського сприяли народженню різнобарвної лексики українського народно-сценічного танцю, та довели, що за допомогою його засобів можна створювати повноцінні, оригінальні хореографічні вистави, компоненти яких тісно пов'язані між собою і доповнюють один одного. «Кожна хореографічна перлина - це нова риса національного

характеру українців... Сторінки героїчної історії і сьогодення, емоційно - правдиві й колоритні образи минулого і постаті сучасників оживали у вражаючих монументальних хореографічних полотнах...» [9].

Народно – героїчна балетна драма «Хустка Довбуша» була здійснена у 1951 та 1953 роках балетмейстером Миколою Трегубовим на музику видатного Українського композитора Анатолія Йосиповича Кос-Анатольського.

Основну увагу було приділено винахідливості балетмейстера, його кращим танцювальним композиціям. В них було поєднано класичну хореографію та унікальні форми гуцульського народного танцю.

У 1951 році разом із композитором балетмейстер – постановник Микола Трегубов розпочав важку роботу над створенням живописної танцювальної картини, присвяченої героїчній визвольній боротьбі Західноукраїнських селян проти Польських гнобителів під проводом легендарного ватажка Олекси Довбуша.

Драматургія та музичний матеріал створили перед хореографом великі можливості для масштабних образів танцю. Водночас автор сценарію поєднав народну легенду з образами людей сучасного Прикарпаття, відкриваючи й завершуючи п'єсу прологом та епілогом про колгоспні жнива, учасники яких згадують про славі діяння народного месника.

Основні недоліки першої редакції балету М. Трегубов намагався виправити в новій редакції постановки (1953). Хореограф майстерно впорався з хореографічною стороною балету, не копіюючи бачені раніше зразки, показавши гарні українські та польські чоловічі танці. Змінено низку мізансцен, скорочено епізоди, що обрамляли балет у першій редакції. Загострювалися образи поляків. Конфлікт розкривався саме в танцювальній дії, з використанням реалістичних побутових жестів.

Окремі згадки стосовно постановки «Хустка Довбуша» є в працях Ю.Станішевського [56], О.Паламарчук [45], також наукові пошуки українського

театрознавця А.Терещенко, яка дає характеристику балету в книжці «Львівський театр опери та балету імені Івана Франка» [59]. Велику увагу приділила М.Загайкевич у книжках «Українська балетна музика» [30], і «Драматургія балету» [29].

Прем'єра відбулася 23 березня 1951 року. М.Трегубов зробив основою музично-хореографічної побудови балету номерну систему з точним розподілом на сольні та масові танці. Хореограф спирався на особливості гуцульського фольклору (життєрадісні народні танці «Коломийка», «Аркан» та «Решето»).

Різноманітною на хореографічну лексику є сцени в таборі опришків, де чергувалися танці опришків і дівчат, кумедний танець шевців – з темпераментним циганським, гопак Івася – з танцем Довбуша. Важливим надбанням було розкриття постановником образу останнього засобами дійового чоловічого танцю, що поданий у тісному зв'язку з масовими мізансценами.

Центральне місце приділяється партії Довбуша та його варіаціям *Moderato eroico*, які композитор створив на основі трансформованих інтонацій коломийки. Ці варіації надають музичному матеріалу виразного вольового та мужнього звучання. Рухи у танці варіацій насичені стрімкими стрибковими елементами, що випромінюють енергію, непохитну та рішучу силу. Епізод сприймається як закличний монолог, і його перехід у масовий навальний "аркан" (гуцульський чоловічий танок) образно передає спалах народного гніву, що характеризує Довбуша як натхненника та вождя повстанців на верховині. Ця сцена, яка вважається однією з найкращих у балеті, значно вплинула на розширення драматургічно-виразних засобів, спрямованих на відтворення образів народної героїки.

"Хустка Довбуша" - балетна постановка, що вражає своєю неповторною грацією та глибоким емоційним насиченням. Режисерська вправність Миколи Трегубова дозволила створити унікальне поєднання класичної хореографії та фольклорних елементів, надаючи балету власний, неповторний стиль. Особливе

враження може справити музика Анатолія Кос-Анатольського, яка вдало вплела українські народні мелодії. Центральна роль у варіаціях Довбуша не лише трансформувала інтонації коломийки, а й стала виразним символом вольовитості та мужності. Драматургія постановки майстерно розкриває героїчну сюжетну лінію визвольної боротьби західноукраїнських селян. Злагожене поєднання народної легенди та сучасної дійсності створює враження глибокої актуальності та значущості.

"Хустка Довбуша" - це не лише вражаюча хореографічна подія, але й захоплююча подорож у світ української культури та історії. Поєднання витонченої майстерності, виразного музичного супроводу та глибокого сюжету робить цю постановку визначною у своєму роді.

1.3. Ритм сучасності: еволюція та вплив сучасного танцю на розвиток хореографічного мистецтва.

Сучасний танець, як ключовий елемент сучасної хореографії, пройшов значну еволюцію від свого виникнення до наших днів. Цей процес став важливим етапом у формуванні та переосмисленні художньої виразності, а також суттєво вплинув на культурний ландшафт сучасного світу.

Сучасний танець виник як реакція на традиційні танцювальні форми, що панували на початку 20-го століття. Його становлення та експериментальний характер визначили період відкидання класичних канонів та пошук нових шляхів вираження через рух та тіло. Сучасний танець виник у середовищі творчих індивідів, які прагнули виходити за межі встановлених норм. Сучасний танець спрямований на абстракцію та відмову від конкретних сюжетів. Танцівники стали експериментувати з формами, використовуючи найрізноманітніші рухи та елементи, які не обмежувалися рамками відомих стилів[28; 51]. Новий стиль відкривав можливості вираження емоцій через тіло. Замість строгих визначень та готових поз, танцюристи дозволяли собі більш вільне та емоційне вираження,

навіть за рахунок незвичайних рухів та поз. Танець був тісно пов'язаний із сучасною музикою та сценографією. Вперше виникли постановки, де танцюристи та музиканти співпрацювали в рамках спільного видовища, створюючи цілісний та вражаючий образ.

Сучасний танець визначається не лише експериментами, але й постійним розвитком техніки та стилю, які об'єднують танцюристів у своїх творчих пошуках. Хореографи взяли на озброєння нові технічні підходи, які дозволяють танцюристам розширювати межі своїх тіл. Від підвищеної гнучкості до використання простору – технічний прогрес надав танцю нові горизонти. У своєму розвитку сучасний танець відмовився від чітких жанрових визначень. Танцюристи комбінували елементи класичного, сучасного, джазового та інших стилів, тим самим створюючи унікальні та інтегровані вистави. Техніка та стиль розвиваються через переосмислення та інтерпретацію класичних елементів. Танцюристи використовують техніки класичного балету, але трансформують їх, надаючи новий зміст та вираження.

Розвиток технологій також впливає на сучасний танець. Використання світлових ефектів, віртуальної реальності та інших інновацій стають невід'ємною частиною вистав та дозволяють танцюристам взаємодіяти з аудиторією на новому рівні.

Сучасний танець, є інтердисциплінарним мистецтвом, що взаємодіє з іншими галузями та мистецтвами. Танцюристи співпрацюють із художниками, музикантами, дизайнерами для створення інтегрованих вистав та перформансів. Ця інтердисциплінарність розширює можливості виразності, дозволяючи танцю стати частиною більших художніх концепцій. З появою сучасних технологій танцюристи стали активно використовувати їх для підвищення виразності та взаємодії з глядачем. Від проєкцій на тіло танцюристів до використання віртуальної реальності, технології створюють нові можливості для танцю в плані візуалізації та взаємодії.

Стиль сучасного танцю характеризується великою різноманітністю та експресивністю. Танцюристи використовують не тільки технічно вдосконалені рухи, але і індивідуальність та емоційну глибину. Від абстракції до натхнення в повсякденному житті, артист створює простір для креативності та виразності.

Абстрактні твори відзначаються відсутністю сюжетної лінії. У виконанні танцівників не присутня роль акторів або персонажів, і вони не прагнуть створити конкретний образ. Їхні рухи та жести відзначаються відсутністю емоційності, а переходи між рухами іноді підпорядковані випадковості. При розробці абстрактного хореографічного твору може бути застосований принцип драматургії: високий ефект досягається за допомогою витончених, вражаючих рухів та стрибків, збільшення динаміки рухів і переміщень, зміни рівнів танцю. Взаємодія між партнерами може виявлятися на фізичному рівні, що надає твору додатковий артистизм.

Сучасний танець нерозривно пов'язаний з культурним розмаїттям, приймаючи та інтегруючи різноманітність рухів та виразів з усього світу. Змішання стилів, включаючи елементи етнічних танців, сучасних хіп-хоп та стрит-денс технік, робить танець більш доступним і універсальним. Впровадження нових рухових концепцій, використання незвичайних просторових рішень та експерименти з ритмами сприяють появі нових течій та напрямків.

У сучасному танці стиль і техніка взаємодіють, створюючи виразне мистецтво, що відображає динаміку сучасного світу. Кожен танцюрист є творцем індивідуального підходу до рухів та стилю, що робить це мистецтво унікальним і непередбачуваним.

Отже, можна зробити висновок, що розвиток сучасного хореографічного мистецтва відбувається різними напрямками. Деякі хореографи залишаються в межах традиційних форм, водночас інші абсолютно відмовляються від них, керуючись власним баченням. Хореографічні твори можуть не мати чіткої

драматургії і представляти собою складні багатозначні структури, зміст яких постійно змінюється, не кончаючись логічними висновками або навіть повністю руйнуючись. У сучасній хореографії відсутня однозначність аргументів, і, натомість, використовується багатозначність інтерпретацій. Замість загальноприйнятих формул виникає багатоваріантність, а чіткі поняття замінюються метафорами.

Nederlands Dans Theater (NDT; перекладається як Нідерландський театр танцю) – це голландська компанія сучасного танцю зі штаб-квартирою в будівлі Amare в Гаазі [75]. NDT було засновано в 1959 році Бенджаміном Харкарві, Артом Верстегеном і Карелом Бірні спільно з групою з 18 членів Голландського національного балету, яким керувала Соня Гаскелл. Головною метою було відірватися від більш традиційно орієнтованого Голландського національного балету (Het Nederlands Ballet). NDT фокусувався на новаторських ідеях та експериментах у галузі дослідження нових форм і технік танцю.

Вся компанія поділяється на декілька груп артистів за віком.

Nederlands Dans Theater I (з 30 танцюристів) було засновано в 1959 році. Усі танцюристи відзначаються сольними якостями і не розділяються на категорії. Окрім творів Їржі Кіліана та Лайтфута Леона, репертуар Nederland Dans Theater I охоплює велику кількість творів від інших визначних хореографів, таких як Начо Дуато, Матс Ек, Вільям Форсайт, Крістал Пайт та Охад Нахарін.

Nederlands Dans Theatre II (із 16 танцюристів) було засновано в 1978 році для молодих талановитих танцюристів у віці від 17 до 22 років. Окрім балетів Ханса ван Манена та Їржі Кіліана, тут виконується багато творів молодих хореографічних обдарувань.

NDT вважається одним з найкращих та найпередовіших сучасних танцювальних театрів всього світу. Саме в цьому місці зароджуються нові тенденції та підходи. Річний репертуар майже не має повторів протягом декількох років. Кожна вистава відзначається оригінальністю та якістю. Кожного

року запрошують найвеличніших хореографів світу створювати неповторні витвори мистецтва. Артисти даного театру володіють неймовірною танцювальною технікою та акторською майстерністю.

Висновки до розділу I

Проаналізовано історію Українського народу, на основі яких створено міцний фундамент для хореографічної постановки. Досліджено історичні події України.

Досліджено хореографічні постановки на історичну тему, що відображають як танець може не лише відтворювати ключові епізоди минулого, але і створювати унікальні та вражаючі інтерпретації історичних подій через витончену мову руху та емоційний вираз хореографії.

Визначено вплив сучасного танцю на розвиток хореографічного мистецтва.

Для написання роботи були використані, розглянуті та проаналізовані матеріали видатних Українських істориків: Д. Яворницький [66-68], М. Грушевський[22-23]; видатних Українських театрознавців та мистецтвознавців: Ю. Станішевський[56-57], Д.Шариков[63], І.Климчук[37], К. Василенко[14-15].

РОЗДІЛ II. ХУДОЖНЬО-АНАЛІТИЧНІ ОСНОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТВОРЧОГО ЗАДУМУ ХОРЕОГРАФІЧНОЇ ПОСТАНОВКИ «НЕЗЛАМНА ВОЛЯ».

2.1 Обґрунтування вибору теми. Лібрето.

Наше життя по більшій мірі проходило досить спокійно. Звісно, у юнацькому віці ми брали участь у бійках з іншими хлопцями внаслідок якихось дрібниць, але все життя намагалися уникати різних сутичок, вирішувати конфлікти мирно та обходити проблеми.

У 2014 році почалася війна у Східній частині України, яка іменувалась АТО. Мій батько вирішив вступити до лав ЗСУ та боронити нашу країну. Вже з тих часів я був дитиною, що мала батька, який постійно знаходиться у небезпеці. Це безперечно залишило сліди на моїй психіці, на моєму серці, у моїй голові.

24 лютого 2022 року кожен Українець на собі відчув страх небезпеки за своє життя, за життя своїх рідних та близьких. Безліч людей втратили свої домівки, назавжди попрощалися зі своїми рідними. Кожен Українець поринув у страшну та невблаганну буденність війни.

Саме тому було вирішено обрати цю тему, тему яка хвилює кожную людину, та тему про яку люди не хочуть більше говорити та хочуть назавжди забути. Відображення цих жахливих подій можуть навчити та попередити наступні покоління та наших нащадків про те, що може накоїти людина. Розповісти людям які живуть за кордоном про жахливі події, закликати їх до допомоги та дій.

Також хочеться показати мир, любов, дружбу та тепло. Те, що може заповнити пусте місце кривавої війни, те до чого потрібно рухатись людству, те що надихає жити та творити.

Частина 1.

Ми пам'ятаємо хто ми,

Ми пам'ятаємо де ми,

Ми пам'ятаємо що ми пройшли,

Та якою ціною.

Ми на своїй землі,

Та за нами правда,

Ми боремося,

Поборемо.

Лунає сирена...Летять ворожі літаки...Почалась війна...

Люди починають гуртуватися та об'єднуватися проти спільного ворога – російського загарбника.

Їх охоплюють сильні емоції...Любов, гнів, страх, смуток...

Вони стоять, вони вистоять... Але...

Куля потрапляє прямісінько в груди, і тут ти вже на волосину від смерті.

Частина 2.

На волосину від смерті. Світло в кінці тунелю. Душа летить у Рай.

Якщо вона пройде цей шлях, то назавжди залишить земний світ людини.

Але за крок до неминучого щось стримує Душу нашого героя.

Це Ангел – охоронець, він намагається повернути душу до людського тіла.

Він розповідає яким прекрасним може бути життя, нагадує про коханих людей та друзів. Ангел всіма силами утримує Душу героя від останнього кроку у вічність, адже вона прагне тільки миру та спокою.

Вийшло, ангелу вдалося. Душа повертається до людського тіла...

Частина 3

Післявоєнні часи. Часи нового життя та відродження. Марічка зустрічається з Тарасом. Україна розквітає! Панує любов, мир та спокій.

2.2. Вид. Форма. Жанр. Ідейно-тематичний аналіз твору. .,

Вид: класичний танець, демі-класика, елементи народно-сценічного танцю.

Форма : хореографічна сюїта

Жанр хореографічної постановки: Героїчний жанр

Тема: Довгий, тернистий, кривавий шлях Українського народу до вільного існування.

Ідея: Неминуча перемога добра над злом, та опанування миру, добра та любові.

Надзавдання: Правда, віра, сила, завжди приводять до перемоги та свободи.

Наскрізна дія: Перш ніж пізнати щастя та свободу, потрібно пройти довгий та тернистий шлях, вибороти це для себе.

.
.

2.3. Шляхи та методи реалізації творчого задуму. Сценарно - композиційний план.

У створенні опрацюванні та втіленні творчого задуму були використані наступні шляхи та методи:

1. Дослідження:

- Проведено детальне дослідження теми та ідеї, що лежить в основі творчого задуму.

- Опрацьовано безліч творів які надихають мене.

- Розглянуто творчість інших художників, авторів та творчих особистостей, що надихають мене своїми підходами та техніками.

2. Систематизація та Планування:

- Створено план творчого процесу.

- Визначено завдання для кожного етапу.
 - Зазначено ключові точки та ідеї, які включені у твір.
- 3. Експерименти та Тестування:**
- Відбулися спроби різних підходів та експериментів з різними ідеями.
 - Протестовані різні техніки, матеріали та формати для досягнення бажаного ефекту.
- 4. Співпраця та Зворотний Зв'язок:**
- Проведено роботу з іншими творчими особистостями для аналізу та опрацювання результатів.
 - Подано запит на зворотний зв'язок, щоб отримати різні точки зору та ідеї.
- 5. Ітеративний Процес:**
- Постійне внесення змін у твір під час роботи.
- 6. Саморефлексія та Розвиток:**
- Постійний аналіз роботи і вдосконалення творчих вмінь.
 - Розвиток власного стилю та підходів на основі отриманого досвіду.
- 7. Емоційна Залученість:**
- Вкладення в свою роботу емоцій та особистого досвіду, для більш виразного та вражаючого дійства.

Сценарно – композиційний план.

1 картина – Україна під час війни:

- 1 сцена – Пам'ятник (увіковічення героїв).
- 2 сцена – Життя Українського народу.
- 3 сцена – Наступ ворога .
- 4 сцена – Бій.
- 5 сцена – Тарасова смерть.

2 картина – Шлях до Вічності:

- 1 сцена – Вихід Тарасової душі з тіла.

2 сцена – Шлях до світла у кінці тунелю.

3 сцена – Поява Ангела-охоронця. Танець Ангела з Душою Тараса.

4 сцена – Повернення Душі у земний світ.

3 картина – Післявоєнна Україна:

1 сцена – Зустріч Марічки з Тарасом.

2 сцена – Танець єднання, миру, надії.

Епізоди	Виконавці	Світло	Реквізит	Музичний матеріал	Хронометраж
1. Експозиція - Епізод 1. Пам'ятник (увіковічення героїв). - Епізод 2. Життя Українського народу.	Тарас,Марічка, Українці(народ)	Темне сцена з холодним жовтуватим світлом з куліс, що переходить в більш теплий, сцена стає світлішою	-	Max Richter – On the Nature of Daylight	00:00хв. - 01:46хв. (01:46)
2. Зав'язка Наступ ворога .	Тарас,Марічка, Українці(народ)	Світло стає трохи холоднішим, трохи приглушається	-	Max Richter – On the Nature of Daylight	01:46хв. - 02:53хв. (01:07)
3. Розвиток дії - Епізод 1. Бій. - Епізод 2. Тарасова смерть.	Тарас,Марічка,їх дитина, Українці(народ)	Світло залишається таким же, іноді додаються червоні підсвітки, що блимають	-	Max Richter – On the Nature of Daylight	02:53хв. - 06:54хв. (04:01)
4. Кульмінація Шлях до Вічності та повернення Душі у земний світ.	Тарас,Ангел- охоронець	Темне сцена з холодним жовтуватим світлом з куліс	-	Океан Ельзи – Обійми; Virginio Aiello – Van Gogh	06:54хв. - 10:51хв. (03:57)
5. Розв'язка - Епізод 1. Зустріч Марічки з Тарасом. - Епізод 2. Танець єднання, миру, надії.	Тарас, Марічка. Українці(народ)	Сцена заповнена світлом на максимум, жовте та яскраве	-	Музика Василя Михайлюка, слова Миколи Юрійчука – Черемшина Ram Dass and AWARE – The Water Poem	10:51хв. - 19:50хв. (08:59)

2.4. Характеристика дійових осіб.

Тарас – молодий юнак, закоханий у Марічку. Має лідерські якості, чесний та справедливий. Завжди готовий прийти на допомогу та пожертвувати своїм життям заради друга або коханої людини.

Марічка – дружина Тараса, що чекає від нього дитину. Має неймовірну вроду, тендітна та ніжна, але смілива та рішуча. Глибоко віруюча людина та навчає цьому Тараса.

Українці(народ) – сильні, дружні, вольовиті та незламні.

Ангел-охоронець – чистий, легкий, невинний, наполегливий, має силу над Тарасом.

2.5. Музичне оформлення постановки, його особливості.

Частина 1

Max Richter – On the Nature of Daylight Макс Рихтер
(Про природу денного світла)

Частина 2

Океан Ельзи – Обійми

Virginio Aiello – Van Gogh

Частина 3

Музика Василя Михайлюка, слова Миколи Юрійчука – Черемшина
(виконують Бородай Іван та Бородай Мілана)

Ram Dass and AWARE – The Water Poem (Поема про воду)

2.6. Опис костюмів

Частина 1.

Українці в звичайному повсякденному одязі.

Частина 2.

Ангел-охоронець в тілесних шкарпетках або балетках та тілесних коротких обтягуючих шортах, як білизна – решта тіла залишається оголене.

Душа Тараса в тілесних шкарпетках або балетках та тілесних коротких обтягуючих шортах, як білизна – решта тіла залишається оголене.

Частина 3.

Тарас та Марічка в Українських національних костюмах Центральної України.

Українці в синіх шароварах, торс оголений, на ногах чорні або тілесні шкарпетки.

Висновки до розділу 2.

У ході створення хореографічної постановки було опрацьовано різноманітні аспекти хореографії та музичного супроводження, вирішено низку завдань, які спрямовані на глибоке розуміння та аналіз художніх аспектів постановки.

В процесі аналізу було досліджено, як різні стилі хореографії (класична, народна, сучасна) впливають на створення та розкриття образів у танці. Було виокремлено ключові елементи, які додають глибину та виразність персонажам.

Ретельно розроблено та пропрацьовано тематику, ідею, форму, жанр і вид постановок, визначивши їхні особливості та взаємозв'язки. Було засвоєно принципи сценарно-композиційного планування.

Глибоко пропрацьовані та охарактеризовані дійові особи хореографічної постановки, визначивши особливості їхньої хореографічної реалізації та впливу на загальне враження від вистави.

Дана робота надає розуміння елементів хореографії, музичного супроводу та сценічного виконання. Отримані знання сприятимуть подальшому вдосконаленню навичок у галузі танцю та глибшому розумінню мистецтва в цілому.

Вибір теми "Довгий, тернистий, кривавий шлях Українського народу до вільного існування" зумовлений особистим досвідом, пов'язаним із війною на Сході України та подіями 2022 року. Розповідь світу про страх, втрати та боротьбу, а також підкреслення необхідності миру та єднання.

Твір ставить перед собою завдання передати труднощі війни та перемогу, закликаючи до єднання та підтримки.

Твір поділений на три частини, що відображають різні етапи війни та післявоєнне відродження, з використанням музики для підсилення емоцій.

Тарас та Марічка символізують силу та незламність, українці — єднання, а Ангел-охоронець — віру та спасіння.

Костюми відображають звичайне життя, духовний перехід та відродження, підсилюючи враження кожної частини.

Ця робота створена для передачі глибоких емоцій та історії боротьби Українського народу, взявши за основу особистий досвід.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного дослідження дають можливість зрозуміти, як історія Українського народу слугує сильним фундаментом для створення хореографічних постановок. Вивчення історичних подій України дозволило врахувати унікальні та вражаючі інтерпретації минулого через мову руху та емоційний вираз хореографії.

Хореографічні постановки на історичну тему, враховуючи класичний, народний та сучасний танець, дозволяють не лише відтворювати ключові епізоди минулого, але й створювати унікальні інтерпретації, які збагачують художній вимір танцю. Сучасний танець виявив значний вплив на розвиток хореографічного мистецтва сьогодення, допомагаючи створювати нові форми виразу та експериментувати із стилістичними елементами.

В дослідженні використані матеріали та роботи видатних українських істориків, театрознавців та мистецтвознавців, що забезпечують наукову обґрунтованість дослідження. Створена хореографічна постановка пропрацьована на основі різноманітних аспектів хореографії та музичного супроводу, ретельно розроблено сценарно-композиційний план і характери дійових осіб.

Досліджено вплив різних стилів хореографії на створення та розкриття образів у танці, визначено ключові елементи, які надають глибину, виразність та унікальність хореографічній постановці.

Тема "Довгий, тернистий, кривавий шлях Українського народу до вільного існування" торкається особистого досвіду та подій 2022 року, сприяючи розумінню і заклику до єднання та підтримки один одного.

Дослідження надає глибоке розуміння елементів хореографії та музичного супроводу, сприяючи вдосконаленню навичок у галузі танцю та розширенню знань у сфері мистецтва та хореографії.

Список використаних джерел

1. Авраменко В. Українські національні танки, музика і стрій. Вінніпег, 1947. 80 с.
2. А. Дункан // Енциклопедія сучасної України / ред. кол.: І. М. Дзюба [та ін.] ; НАН України, НТШ. – Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2001–2023. – ISBN 966-02-2074-X.
3. Баранько Д. Імпровізація як стиль сучасного хореографічного мистецтва. У зб. Матеріали V міжнародної науково-практичної конференції "Особливості роботи хореографа в сучасному соціокультурному просторі, 20-21 травня 2020 р.. С.92-98.
4. Бевзенко В. В. Вплив української міфології на розвиток хореографічного мистецтва. Особливості роботи хореографа в сучасному соціокультурному просторі : збірник матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф. 20–21 трав. 2020 р./ Київ: НАКККиМ, 2020. С. 98-101.
5. Безклубенко С. Всезагальна теорія та історія мистецтва. Київ, 2003. 261 с.
6. Білаш П. М. Балетмейстерське мистецтво і становлення української сценічної хореографії у контексті розвитку європейської художньої культури 10-30-х рр. ХХ ст. : дис. канд. мистецтвознав. : 17.00.01 / Інститут мистецтвознав., фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України. Київ, 2004. 169 с.
7. Бойко О.Д. Історія України : посібник для студ. вищ. навч. закладів. Київ : Видавничий центр «Академія», 2002. 656 с.
8. Бойко О.С. Художній образ в українському народно-сценічному танці: автореф. дис. канд. мистецтвознав.: 26.00.01 / Київський нац. ун-т культури і мистецтв. Київ, 2008. 19 с.

9. Боримська Г. Самоцвіти українського танцю. Київ : Мистецтво, 1974. 136 с.
10. Борисенко В. Й. Курс української історії : з найдавніших часів до ХХ століття : навч. посіб. Київ : 1996.
11. Бондарчук П. М. Вірський Павло Павлович // Енциклопедія історії України: Т. 1 : А–В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ : Наукова думка, 2003. 688 с.
12. Британ В. Т., Висоцький О. Ю. Історія України з давнини до початку ХХІ століття. Дніпро : НМетАУ, 2007. 170 с
13. Вадясова Н. В. Чернець, В. Шульгіна. Мистецько-педагогічна школа видатного діяча української культури М. Вантуха. Київ : НАКККиМ, 2012. 150 с.
14. Василенко К. Лексика українського народно-сценічного танцю. Київ : Мистецтво, 1996. 494с.
15. Василенко К. Український танець : підручник. Київ : ПІК ПІК, 1997. 282 с.
16. Врона І. Життя і творчість А. Петрицького. Альбом. Київ : Мистецтво, 68 с.
17. Гарасимчук Р. Народні танці українців. Бойківські та лемківські танці. Львів : Інститут народознавства НАН України, Т.1. 2008. 320 с.
18. Гоголь М. Вибрані твори. Київ : Держлітвидав України, 1948. 517.
19. Горбатова Н. О. Становлення мистецтва класичного танцю в Україні (20-30-ті рр. ХХ ст.): дис. канд. іст. наук: 17.00.01 / Київський нац. ун-т культури і мистецтв. Київ, 2004. 177 с.
20. Горбов А. Режисура видовищно-театралізованих заходів . Фастов : «Поліфаст». 2004. 260 с.
21. Грушевський М. С. Історія України-Руси в 11 томах, 12 книгах / Редколегія : П. С. Сохань (голова) та ін. — репринтне видання. — Київ : Наукова думка, 1991—1998. — (Пам'ятки історичної думки України)

22. Грушевський М.С. Історія української літератури: в 6 т. 9 кн. Т.1: [упоряд. В.В. Яременко та ін]. Київ : Либідь, 1993. 392 с.
23. Грушевський М.С. Очерк истории украинского народа. Київ : Либідь, 1991. 398.
24. Гуменюк А. Народне хореографічне мистецтво України. Київ : Наукова думка, 235 с.
25. Гуменюк А. Українські народні танці. Київ : Наукова думка, 1969. 615 с.
26. Демещенко В. Роль сучасного танцю в патріотичному вихованні молоді. Матеріали УІІ Міжнародної науково-практичної конференції "Особливості роботи хореографа в сучасному соціокультурному просторі. 1-2 червня 2023 р. Київ. 2023. С.60- 62.
27. Драч Т. Л.; Сосіна В. Ю. Стиль модерн в театрах опери та балету та драматичних театрах України . Молодий вчений. 2018. – № 11(63). С. 172 – 175.
28. Дункан А., Танець майбутнього, Київ, 1989. 349 с.
29. Загайкевич М.П. Драматургія балету. Київ: Наукова думка, 1978. 258.
30. Загайкевич М.П. Українська балетна музика.. Київ : Наукова думка , 1969. 230 с.
31. Іваницький А. Українська народна музична творчість : навч. посібник. Київ : Музична Україна, 1999. 222 с.
32. Іванченко Р. Історія без міфів. Бесіди з історії Української державності. Київ. 1996.
33. Камін В. Лексика як провідний виразник ідеї в танці. Матеріали УІІ Міжнародної науково-практичної конференції "Особливості роботи хореографа в сучасному соціокультурному просторі. 1-2 червня 2023 р. Київ. 2023. С. 134-138.

34. Касьянова О. Музично-пластичні модифікації хореографічного мистецтва сьогодення. Київське музикознавство : культурологія та мистецтвознавство. 2012. – Вип. 42. С. 112–123.
35. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні. Київ : Обереги, 1994. Т.3. 528 с.
36. Кіндер К. Р. Семантика пластичних символів народної танцювальної культури українців: дисс. канд. мистецтвознавства: 17.00.01 Теорія та історія культури. Київ, 2007. 145 с.
37. Климчук І. Основні шляхи розвитку хореографічного мистецтва у XXI столітті Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції "Особливості роботи хореографа в сучасному соціокультурному просторі. 1-2 червня 2023 р. Київ. 2023. С.83-86.
38. Ковтуненко В. І. Український театр у період сучасних суспільних трансформацій. Київський державний інститут театрального мистецтва ім. І. К. Карпенка-Карого. 2002. 185 с.
39. Кривохижа А. М. Гармонія танцю. Кіровоград : Центрально-Українське видавництво, 2018. 118 с.
40. Лапичак Д. Історія України в датах. Л. : Ін-т народознавства НАН України, 1995. 440 с.
41. Литвиненко В. Зразки народної хореографії. Київ : Альтерпрес, 2007. 468.
42. Легка С. А. Українська народна хореографічна культура ХХ ст. Автореф. дис. канд. мистецтвознавства. 17.00.01 Теорія та історія культури. Київ. нац. унт культури і мистецтв. Київ, 2003. 20 с.
43. Нечитайло В. Роль та значення сучасного танцю в патріотичному вихованні молоді. Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції "Особливості роботи хореографа в сучасному соціокультурному просторі. 1-2 червня 2023 р. Київ. 2023. С.62- 64.

44. Олениченко І. Сучасний танець як засіб зовнішньої і внутрішньої гармонізації особистості. У зб. Матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції "Особливості роботи хореографа в сучасному соціокультурному просторі, 14 травня 2019 р.. С. 137- 141.

45. Паламарчук О. Музичні вистави Львівських театрів (1776-2001). Львів, 2007. 448с.

46. Пігуляк І. Василь Авраменко і відродження українського танку. Нью-Йорк, 1979. 68 с.

47. Підлипська А. Новітні підходи до осмислення хореографічних інтерпретацій балету І.Стравінського «Весна священна» (на прикладі дослідження Є. Яніни-Ледовської). Особливості роботи хореографа в сучасному соціокультурному просторі: зб. Матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції, 18 травня 2018 р. Київ: НАКККиМ, 2018. С.12-15.

48. Пилат В. Бойовий гопак . Львів : Галицька Січ, 1994. – 280 с.

49. Пономарьов А., Артюх Л., Косьміна Т. Українська минувщина: ілюстрований етнографічний довідник. Київ. Лебідь, 1993. 256.

50. Пустова Е. Традиції балетного театру в постановках «Лілея» та «Лісова пісня» Вахтанга Вронського. Традиційна культура в умовах глобалізації: проблема збереження і оновлення етнічно-культурної спадщини : матеріали міжнар. Наук.-практ. конференції. Харків: Видавництво «АТОС», 2008. – С. 167-171.

51. Сараб'янов Д.В. "Стиль модерн". М. 2000.

52. Семенюк С. Історія українського народу. Л. : Априорі, 2010. — 608 с.

53. Смолій В.А. Енциклопедія історії України ; Інститут історії України НАН України. Київ : Наукова думка, 2009. Т. 5. 560 с.

54. Сосюра А.О. Українські танці «Козачок» і «Гопак» : їх трактування в операх. У зб. Матеріали VI міжнародної науково- практичної конференції

«Особливості роботи хореографа в сучасному соціокультурному просторі» Київ, 21 травня 2021 р. НАКККіМ , 108 -112 с.

55. Стамеров К. Нариси з історії костюмів. Частина І. Київ, 1978. 243с.

56. Станішевський Ю.О. Балетний театр Радянської України.1925-1985: Шляхи і проблеми розвитку/ Ю.О. Станішевський. – К. :Музична Україна, 1986.-240с.

57. Станішевський Ю.О. Національний академічний театр опери та балету України ім. Тараса Шевченка: історія і сучасність. Київ: Музична Україна, 2002. –735 с.

58. Супруненко В. Народини: Витоки нації; символи, вірування, звичаї та побут українців. Запоріжжя : МП «Берегиня» , 1993. 136 с.

59. Терещенко А.К. Львівський театр опери та балету імені Івана Франка. Київ : Муз. Україна, 1989. 208 с.

60. Туркевич В. Хореографічне мистецтво України у персоналіях. Київ : Інтеграл, 1999. 224 с.

61. Українці: Історико-етнографічна монографія [у двох книгах] / Анатолій Пономарьов (гол. ред.). 1999. – Кн. 2. 544 с.

62. Шалапа С. Сучасний танець – фабула перетворень. У зб. Матеріали III міжнародної науково-практичної конференції "Особливості роботи хореографа в сучасному соціокультурному просторі, 18 травня 2018 р.. С. 124-127.

63. Шариков Д. Класифікація сучасної хореографії. Київ : Видавець Карпенко В.М. 2008. 168 с.

64. Шумилова В. Ансамбль танцю України імені Павла Вірського в часі війни: культурний фронт. Матеріали УІІ Міжнародної науково-практичної конференції "Особливості роботи хореографа в сучасному соціокультурному просторі. 1-2 червня 2023 р. Київ. 2023. С.93- 95.

65. Шумілова В. Синтез мистецтв: розширення простору хореографічної виразності. У зб. Матеріали V міжнародної науково-практичної конференції "Особливості роботи хореографа в сучасному соціокультурному просторі, 20-21 травня 2020 р.. С.40-43.

66. Яворницький Д.І. Історія запорізьких козаків. Т.1. Київ : Наукова думка,1990. 589.

67. Яворницький Д.І. Історія запорізьких козаків. Т.2. Київ : Наукова думка,1990. 558.

68. Яворницький Д.І. Історія запорізьких козаків. Т.3. Київ : Наукова думка,1993. 560.

69. Яковенко Н. М. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст. Київ : Генеза, 1997. 380 с.

Інтернет-ресурс

70. Академічний ансамбль пісні і танцю «Козаки Поділля». URL : <http://oblilarmonia.com/Cossacks-of-Podillya> (дата звернення 02.09.2023).

71. Афанасьєв С. До історії київської школи чоловічого балетного виконавства: 60 – 70 – ті роки XX століття – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://journals.uran.ua/kis/article/view/146857> (дата звернення 21.09.2023).

72. Балет «Лілея»
[https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9B%D1%96%D0%BB%D0%B5%D1%8F_\(%D0%B1%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D1%82\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9B%D1%96%D0%BB%D0%B5%D1%8F_(%D0%B1%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D1%82)) (дата звернення 02.09.2023).

73. Балет «Лісова Пісня»
[https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9B%D1%96%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%BF%D1%96%D1%81%D0%BD%D1%8F_\(%D0%B1%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D1%82\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9B%D1%96%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%BF%D1%96%D1%81%D0%BD%D1%8F_(%D0%B1%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D1%82)) (дата звернення 21.09.2023).

74. Голунська О. Євген Станкович: «Балет як мистецтво буде жити стільки, скільки житиме людство, музика» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mus.art.co.ua/evhen-stankovych-balet-yak-mystetstvo-bude-zhyty-stilky-skilky-zhytyme-lyudstvo-muzyka/> (дата звернення 20.10.2023).

75. Нідерландський танцювальний театр
https://en.wikipedia.org/wiki/Nederlands_Dans_Theater (дата звернення 23.10.2023)

76. Ричкова А.К. Український танець у контексті світового хореографічного мистецтва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua> 2017. (дата звернення 21.10.2023).

ДОДАТКИ

*Додаток 1.**Фотознімки хореографічної постановки «Лісова Пісня»*

Фотознімки хореографічної постановки «Лілея»

Додаток 3.

Фотознімки хореографічної постановки «Ми пам'ятаємо» П.Вірського

*Додаток 4.**Фотознімки хореографічної постановки «Хустка Довбуша»**Додаток 5.**Фотознімки хореографічних постановок NDT*

